

บทที่ ๑

รัฐสภา

สุขุม นวลสกุล
วิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ

1. ความนำ

สถาบันรัฐสภา (Parliament) นับว่าเป็นองค์กรที่สำคัญที่สุดองค์กรหนึ่งในการปกครอง เพราะทำหน้าที่พิจารณาบัญญัติกฎหมายเพื่อใช้ในการปกครองประเทศและควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลหรือฝ่ายบริหาร ในการปกครองระบอบประชาธิปไตยถือว่ารัฐสภาเป็นสถาบันที่แสดงเจตน์จำนงสูงสุดของประชาชน เพราะถือว่าเป็นสถาบันที่รวมของผู้ที่ราษฎรมอบหมายให้เป็นตัวแทนในการตัดสินใจและแสดงความคิดเห็นเป็นปากเป็นเสียงแทน “นับตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2475 เป็นต้นมา.....ถือได้ว่าประเทศไทยอยู่ภายใต้การปกครองในระบบรัฐสภาติดต่อกันมาโดยตลอด แม้ในบางครั้งกลไกต่าง ๆ ของระบบรัฐสภาจะมีอยู่ที่เพียงแต่ลายลักษณ์อักษร แต่รัฐธรรมนูญหรือธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรฉบับต่าง ๆ ก็ยืนยันความเชื่อมั่นที่มีต่อระบบรัฐสภานี้ทั้งสิ้น”¹

รูปการปกครองของประเทศใดจะพิจารณาว่าเป็นประชาธิปไตยหรือไม่ หรือเป็นมากน้อยเพียงใดนั้น อาจดูได้จากรูปลักษณะของรัฐสภา ถ้าสมาชิกรัฐสภามาจากการเลือกตั้งของประชาชนสามารถแสดงเจตน์จำนงของประชาชนและควบคุมฝ่ายบริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพก็เรียกได้ว่าเป็นประชาธิปไตยถ้าเบี่ยงเบนไปจากที่กล่าวข้างต้นก็อาจเรียกได้ว่าเป็นการปกครองที่ให้อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนอย่างแท้จริง รัฐธรรมนูญหรือธรรมนูญการปกครองที่กำหนดให้มีสมาชิกรัฐสภามาจากการแต่งตั้งบางส่วนหรือทั้งหมด ผู้ร่างหรือองค์การที่พิจารณามักให้เหตุผลว่าจำเป็นต้องบัญญัติเช่นนั้น เพราะประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในการปกครองตนเองตามหลักประชาธิปไตย ต้องมีสมาชิกประเภทแต่งตั้งช่วยทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง หรือทำหน้าที่แทนไปเลยทีเดียวในระยะเวลาที่ต้องการให้มีเสถียรภาพทางการเมือง อย่างไรก็ตามจากกล่าวได้ว่า สำหรับระบบการเมืองของไทยนั้นพยายามที่จะใช้ระบบรัฐสภามาโดยตลอด แม้ในบางสมัยประชาชนอาจไม่มีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการเลือกสมาชิกรัฐสภาเลยก็ตาม

2. ลักษณะของรัฐสภาไทย

รัฐสภาโดยทั่วไปมักแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือสภาเดี่ยว (Unicameral System) และสภาคู่ (Bicameral System) ระบบทั้งสองต่างก็มีข้อดีข้อเสียต่างกัน เช่น รูปสภาเดี่ยวทำให้การ

ปฏิบัติงานเป็นไปอย่างรวดเร็วและไม่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นในการใช้อำนาจนิติบัญญัติ ส่วนรูปสภาคู่ทำให้มีความรอบคอบในการปฏิบัติงานมากขึ้นรวมทั้งแก้ปัญหาเผด็จการในทางสภา^๒ นับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนกระทั่งปัจจุบันนี้ 2550 ประเทศไทยได้มีกฎหมายสูงสุดคือรัฐธรรมนูญและธรรมนูญฯ มาแล้วรวม 18 ฉบับ แต่ละฉบับได้กำหนดรูปของรัฐสภาแตกต่างกันออกไปตามเจตนารมณ์ของอำนาจทางการเมืองและสถานการณ์ในแต่ละยุคแต่ละสมัย รัฐสภาของไทยเท่าที่เกยจัดตั้งขึ้นอาจจำแนกรูปลักษณะออกเป็น 5 ประเภท คือ

1. สภาเดียวมีสมาชิกแต่งตั้งทั้งหมด รัฐธรรมนูญการปกครองฯ ทั้ง 4 ฉบับและรัฐธรรมนูญฯ 2519 ได้กำหนดรูปของรัฐสภาเป็นรูปสภาเดียวและประกอบด้วยสมาชิกที่มาจากการแต่งตั้งทั้งหมดโดยกำหนดให้ผู้นำของกลุ่มซึ่งกุมอำนาจการปกครองในขณะนั้นคือหัวหน้าคณะปฏิวัติหรือนายกรัฐมนตรีเป็นผู้เลือกสรรสมาชิกรับขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อลงพระปรมาภิไธยแต่งตั้งรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับได้เรียกชื่อองค์กรนิติบัญญัตินี้แตกต่างกันออกไปคือรัฐธรรมนูญฯ 2475 เรียกว่า “สภาผู้แทนราษฎร”, รัฐธรรมนูญฯ 2502 เรียกว่า “สภาร่างรัฐธรรมนูญ”, รัฐธรรมนูญฯ 2516, รัฐธรรมนูญฯ 2520 และรัฐธรรมนูญฯ 2534 เรียกว่า “สภานิติบัญญัติแห่งชาติ”, และรัฐธรรมนูญฯ 2519 เรียกว่า “สภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน” แต่ไม่ว่าจะเรียกชื่ออย่างไรก็ต้องถือว่าเป็นรัฐสภาทั้งสิ้น เพราะทำหน้าที่พิจารณาบัญญัติกฎหมาย

2. สภาเดียวมีสมาชิกสองประเภทแต่งตั้งและเลือกตั้ง รัฐสภาไทยที่เป็นรูปสภาเดียวแต่มีสมาชิกทั้งมาจากการแต่งตั้งและเลือกตั้งรวมอยู่ด้วยกันในสภาคือรูปรัฐสภาตามรัฐธรรมนูญฯ 2475 และรัฐธรรมนูญฯ 2495 สมาชิกทั้งสองประเภทมีสิทธิและหน้าที่เท่าเทียมกันทุกประการ สมาชิกประเภทแต่งตั้งหรือที่เรียกว่า ส.ส. ประเภท 2 ได้รับการเสนอชื่อแต่งตั้งโดยนายกรัฐมนตรี

3. สภาคู่โดยสภาหนึ่งมาจากการเลือกตั้งและสภาหนึ่งมาจากการแต่งตั้ง ได้แก่ รูปรัฐสภาตามรัฐธรรมนูญฯ 2489, รัฐธรรมนูญฯ 2490, รัฐธรรมนูญฯ 2492, รัฐธรรมนูญฯ 2511, รัฐธรรมนูญฯ 2517, รัฐธรรมนูญฯ 2521 และรัฐธรรมนูญฯ 2534 สภาที่สมาชิกรับมาจากการเลือกตั้งโดยประชาชนเรียกว่า “สภาผู้แทนราษฎร” สภาที่สมาชิกรับมาจากการแต่งตั้งหรือเลือกตั้งทางอ้อมเรียกว่า “วุฒิสภา” (รัฐธรรมนูญฯ 2489 เรียกพฤฒิสภา) ทั้งสองสภาจะประชุมแยกกันและจะประชุมร่วมกันในบางกรณี อำนาจของวุฒิสภาแตกต่างกันออกไปในแต่ละรัฐธรรมนูญ บางฉบับให้อำนาจวุฒิสภาเท่าเทียมกับสภาผู้แทนราษฎรทุกประการ บางฉบับจำกัดอำนาจของวุฒิสภาให้ด้อยกว่าสภาผู้แทนราษฎร

4. สภาคู่มาจากการเลือกตั้งทั้งสองสภา ได้แก่ รัฐสภาตามรัฐธรรมนูญ 2540 ประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา ซึ่งมาจากการเลือกตั้งโดยประชาชนทั้งสองสภา

5. สภาคู่มาจากการเลือกตั้งสภาหนึ่ง และอีกสภาหนึ่ง (วุฒิสภา) มาจากการเลือกตั้งและการสรรหา (แต่งตั้ง) ได้แก่ รัฐสภาตามรัฐธรรมนูญ 2550

รูปแบบของรัฐสภาไทยที่ผ่านมาและที่เป็นอยู่แสดงให้เห็นว่า ประชาชนยังไม่ได้รับสิทธิให้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยโดยสมบูรณ์ตามระบอบประชาธิปไตย เพราะรูปสภาเดียวที่สมาชิกมาจากการแต่งตั้งทั้งหมดหรือแต่งตั้งส่วนหนึ่ง และรูปสภาคู่ที่สภาหนึ่งมาจากการแต่งตั้งไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นการปกครองที่ให้ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยอย่างแท้จริง เหตุผลในการให้มีสมาชิกประเภทแต่งตั้งร่วมเป็นผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติที่ถูกนำมากล่าวอยู่เสมอคือ ประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความเข้าใจในการเมืองการปกครองหรือประชาชนส่วนใหญ่ยังด้อยคุณภาพในการศึกษา จำเป็นที่จะต้องตั้งผู้ทรงคุณวุฒิให้ทำหน้าที่เป็นเสมือนพี่เลี้ยงของผู้ที่ได้รับเลือกตั้งจากประชาชน ในบางครั้งที่ไม่ให้ประชาชนมีสิทธิเลยโดยกำหนดให้มีสภาที่สมาชิกมาจากการแต่งตั้งทำหน้าที่นิติบัญญัติสภาเดียว ก็มักมีเหตุผลว่า เพราะความจำเป็นทางด้านสถานการณ์หรือเพื่อยับยั้งความสับสนวุ่นวายและไร้เสถียรภาพทางการเมือง อย่างไรก็ตาม จากพฤติกรรมที่ผ่านมาปรากฏว่าสมาชิกที่ได้รับการแต่งตั้งมักจะเป็นพรรคพวกหรือบุคคลที่สนับสนุนฝ่ายบริหาร ทำให้เห็นว่าฝ่ายบริหารหรือรัฐบาลสามารถแทรกแซงในองค์กฤษฎบัญญัติได้โดยตลอดมา มีเพียงรัฐธรรมนูญ 2517 ที่ใช้อยู่จนถึง 6 ตุลาคม 2519, รัฐธรรมนูญ 2521 เมื่อยกเลิกบทเฉพาะกาลแล้ว ที่จำกัดอำนาจของวุฒิสภาให้น้อยลงกว่าที่เคยกำหนดมาในรัฐธรรมนูญฉบับอื่น

3. วุฒิสภา

รัฐธรรมนูญที่กำหนดให้มีวุฒิสภาหรือสภาสูงคู่กันไปกับสภาผู้แทนราษฎรคือ รัฐธรรมนูญ 2489, รัฐธรรมนูญ 2490, รัฐธรรมนูญ 2492, รัฐธรรมนูญ 2511, รัฐธรรมนูญ 2517, รัฐธรรมนูญ 2521 และรัฐธรรมนูญ 2534 เฉพาะรัฐธรรมนูญ 2489 เรียกสภาสูงว่า “พฤฒิสภา” ฉบับอื่นๆ เรียกว่า วุฒิสภา

การกำหนดให้มีสภาสูงหรือวุฒิสภาโดยหลักการก็เพื่อ “ช่วยกลั่นกรองงานสภาล่าง (สภาผู้แทนราษฎร) ให้เป็นไปด้วยความประณีตและรอบคอบ เพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว สภาสูงจึงต้องประกอบด้วยสมาชิกผู้ทรงคุณวุฒิมีประสบการณ์มาก”³ อย่างไรก็ตาม วุฒิสภามักจะถูกมองว่าเป็นเครื่องมือของฝ่ายบริหารหรือพลังของรัฐบาลที่จะถ่วงดุลกับพลังของสภาผู้แทนราษฎร ทั้งนี้เพราะรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้มีวุฒิสภามักจะกำหนดให้มีหน้าที่ในการเสนอชื่อผู้

สมควรได้รับการแต่งตั้งเป็นวุฒิสมาชิกเป็นของนายกรัฐมนตรี ยกเว้นรัฐธรรมนูญฯ 2489 ที่กำหนดไว้ในบทเฉพาะกาลให้สภาผู้แทนราษฎรที่อยู่ในขณะนั้นเป็นผู้เลือกตั้งวุฒิสมาชิก และรัฐธรรมนูญฯ 2492 ให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการฯ แต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภา ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชนักการเมืองและนักหนังสือพิมพ์อาวุโส เคยให้สัมภาษณ์ถึงวุฒิสภาชิกว่า “หน้าที่ของวุฒิสภามันก็อย่างนี้ เพื่อก่อให้เกิดเสถียรภาพความมั่นคงแก่รัฐบาลไม่ว่ารัฐบาลไหนทั้งนั้น ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ เพื่อป้องกันการล้มลุกคลุกคลานของรัฐบาล”⁴

สำหรับรัฐธรรมนูญฯ 2534 ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่าสิทธิของอำนาจของสภา รสช. เพราะกำหนดไว้ในบทเฉพาะกาลว่า ให้ประธานสภา รสช.เป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการฯ แต่งตั้งวุฒิสมาชิกจำนวน 270 คน และให้มีวาระในการดำรงตำแหน่ง 4 ปีนับแต่การเลือกตั้งทั่วไปของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2535 เท่ากับว่าทางสภา รสช.สามารถเลือกสรรวุฒิสมาชิกได้ แม้วุฒิสมาชิกจะไม่มีอำนาจในการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี แต่บทเฉพาะกาลกำหนดให้การอภิปรายเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจและอนุมัติหรือไม่อนุมัติพระราชกำหนดกระทำในที่ประชุมรัฐสภา เท่ากับใน 4 ปีแรกนี้วุฒิสมาชิกมีอำนาจในการทำให้คณะรัฐมนตรีอยู่หรือไม่อยู่ในตำแหน่งได้ เมื่อวุฒิสมาชิกมีที่มาจากสภา รสช. จึงมีการวิจารณ์ว่า แม้สภา รสช. จะสลายตัวไปแล้วแต่อำนาจยังคงมีอยู่ผ่านทางวุฒิสภา นายกรัฐมนตรีจะมีอำนาจเสนอแต่งตั้งวุฒิสมาชิกต่อเมื่อวุฒิสมาชิกชุดแรกนี้ครบ 4 ปีแล้ว

เนื่องจากหลักการของการมีวุฒิสภาก็เพื่อให้มีองค์กรทำหน้าที่เป็นพิสัยของสภาผู้แทนราษฎร รัฐธรรมนูญจึงมักกำหนดให้วุฒิสมาชิกมีคุณสมบัติสูงกว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เช่น ในด้านอายุ รัฐธรรมนูญฯ 2489 กำหนดไว้ 40 ปี (แต่บทเฉพาะกาลกำหนดเพียง 35 ปี) เท่ากับรัฐธรรมนูญฯ 2492, และรัฐธรรมนูญฯ 2511 แต่รัฐธรรมนูญฯ 2517, รัฐธรรมนูญฯ 2521 และรัฐธรรมนูญฯ 2534 กำหนดไว้ 35 ปี รัฐธรรมนูญฯ 2489, รัฐธรรมนูญฯ 2492, และรัฐธรรมนูญฯ 2517 ห้ามข้าราชการประจำเป็นวุฒิสมาชิก ในขณะที่รัฐธรรมนูญฯ 2490, และรัฐธรรมนูญฯ 2511, รัฐธรรมนูญฯ 2521 และรัฐธรรมนูญฯ 2534 ไม่ห้าม คุณสมบัติด้านอื่นมักกำหนดคล้ายผู้แทนราษฎร เฉพาะรัฐธรรมนูญฯ 2489 กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นวุฒิสมาชิกไว้สูงเป็นพิเศษคือ “มีวิทยฐานะไม่ต่ำกว่าปริญญาดุษฎี หรือเทียบเท่ามาแล้วไม่ต่ำกว่าห้าปีหรือเคยดำรงตำแหน่งทางราชการมาแล้วไม่ต่ำกว่าห้าหน้ากองหรือเทียบเท่า หรือเคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนหรือราษฎรสภาผู้แทนราษฎรมาแล้ว”⁵

วุฒิสมาชิกตามรัฐธรรมนูญฯ 2534 มีคุณสมบัติคล้ายกับรัฐธรรมนูญฉบับอื่น ๆ คือ อายุ 35 ปีขึ้นไป ต้องไม่เป็นสมาชิกหรือเจ้าหน้าที่หรือที่ปรึกษาของพรรคการเมือง ไม่เป็นสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นซึ่งได้รับเลือกตั้ง แต่ให้ข้าราชการประจำเป็นวุฒิสมาชิกได้ นอกนั้นคุณสมบัติคล้ายกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร รวมทั้งต้องไม่รับสัมปทาน หรือเป็นคู่สัญญาในธุรกิจแบบผูกขาดตัดตอนกับรัฐหรือหน่วยราชการทั้งของรัฐและรัฐวิสาหกิจ

จำนวนวุฒิสมาชิกตามรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับนั้นไม่เท่ากัน รัฐธรรมนูญ 2489 กำหนดจำนวนไว้ 80 คน, รัฐธรรมนูญ 2490 ให้มีจำนวนเท่ากับจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร, รัฐธรรมนูญ 2492 และรัฐธรรมนูญ 2517 กำหนดไว้ 100 คน, รัฐธรรมนูญ 2511 และรัฐธรรมนูญ 2521 ให้มีจำนวน 3 ใน 4 ของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร รัฐธรรมนูญ 2534 กำหนดจำนวนคงที่คือ 270 คน ซึ่งเท่ากับ 3 ใน 4 ของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพราะรัฐธรรมนูญฉบับนี้กำหนดจำนวน ส.ส. คงที่ 360 คน และแก้ไขภายหลังให้มีจำนวน 2/3 ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

วาระในการดำรงตำแหน่งของวุฒิสมาชิก รัฐธรรมนูญที่กำหนดให้มีวุฒิสภาบัญญัติไว้เหมือนกันคือมีวาระ 6 ปี และส่วนใหญ่กำหนดว่าเมื่อครบ 3 ปีแรก ให้จับสลากออกครึ่งหนึ่ง และให้ผู้ซึ่งรัฐธรรมนูญกำหนดให้เป็นผู้เสนอชื่อผู้สมควรเป็นวุฒิสมาชิกเลือกสรรถวายรายชื่อผู้สมควรได้รับการแต่งตั้งใหม่ ต่อจากนั้นแต่ละคนก็จะอยู่ครบ 6 ปี ซึ่งเท่ากับว่าทุก ๆ 3 วุฒิสมาชิกจะครบวาระทีละจำนวนครึ่งหนึ่งเปิดโอกาสให้มีการเปลี่ยนแปลงบุคคลได้ ผู้ครบวาระไปแล้วมีสิทธิได้รับการแต่งตั้งใหม่ได้ อย่างไรก็ตามเฉพาะรัฐธรรมนูญ 2521 กำหนดแตกต่างออกไปคือให้ออก 1 ใน 3 ทุก ๆ 2 ปี เพราะฉะนั้นผู้เสนอแต่งตั้งวุฒิสมาชิกสามารถเปลี่ยนแปลงวุฒิสมาชิกได้ 1 ใน 3 ทุก 2 ปี ในกรณีที่ตำแหน่งวุฒิสมาชิกว่างลงเพราะลาออกหรือหมดสภาพก่อนวาระ ให้มีการแต่งตั้งซ่อมได้ และผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งแทนจะมีสิทธิอยู่ในตำแหน่งเท่าวาระที่เหลืออยู่ของผู้ที่ตนเป็นแทน

สำหรับรัฐธรรมนูญ 2534 แม้จะกำหนดวาระวุฒิสมาชิกไว้ 6 ปี และเปลี่ยนแปลงครึ่งหนึ่งทุก ๆ 3 ปี แต่วุฒิสมาชิกชุดแรกจำนวน 270 คนที่แต่งตั้งในวันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วประเทศเมื่อ 22 มีนาคม 2535 จะต้องมิวาระตามบทเฉพาะกาลคือมีวาระ 4 ปี และต่อมาได้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญให้ดำรงตำแหน่ง 4 ปี

หน้าที่ของวุฒิสภาโดยทั่วไปคือการกรณกรองร่างพระราชบัญญัติที่ผ่านการเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรมาแล้ว รัฐธรรมนูญบางฉบับให้สิทธิวุฒิสมาชิกเสนอร่างพระราชบัญญัติได้ รัฐธรรมนูญที่ให้สิทธินี้แก่วุฒิสมาชิกคือรัฐธรรมนูญ 2490, และรัฐธรรมนูญ 2511 รัฐธรรมนูญบางฉบับแม้จะให้วุฒิสภาแต่ไม่ให้สิทธิวุฒิสมาชิกในการที่จะลงมติไว้วางใจหรือไม่

ไว้วางใจนโยบายของรัฐบาลและไม่ให้สิทธิในการที่จะลงมติถอดถอนรัฐบาลทั้งคณะหรือรายบุคคล รัฐธรรมนูญที่จำกัดสิทธิของวุฒิสมาชิกในการที่จะควบคุมรัฐบาลคือรัฐธรรมนูญ 2492, รัฐธรรมนูญ 2517 และรัฐธรรมนูญ 2521 กับรัฐธรรมนูญ 2534 หลังจากยกเลิกบทเฉพาะกาล การเปิดเปิดสมัยประชุมของวุฒิสภา พร้อมกับสภาผู้แทนราษฎร และในระหว่างที่สภาผู้แทนราษฎรถูกยุบ วุฒิสภาจะเปิดประชุมไม่ได้ยกเว้นแต่มีความจำเป็นที่จะทำหน้าที่เป็นรัฐสภาตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญเช่นให้ความเห็นชอบในการประกาศสงครามหรือกฎอัยการศึก เพราะฉะนั้นในระหว่างสภาผู้แทนราษฎรถูกยุบรัฐบาลจะตราพระราชบัญญัติโดยอาศัยวุฒิสภาไม่ได้ หากมีความจำเป็นต้องออกกฎหมาย ต้องตราเป็นพระราชกำหนด

4. สภาผู้แทนราษฎร

สภาผู้แทนราษฎรคือสภาที่ประกอบด้วยผู้แทนราษฎรที่ประชาชนเลือกตั้งเข้ามาเพื่อทำหน้าที่แทน รัฐธรรมนูญเกือบทุกฉบับยกเว้นรัฐธรรมนูญ 2475, รัฐธรรมนูญ 2502, รัฐธรรมนูญ 2515, และรัฐธรรมนูญ 2519 กำหนดให้มีสภาผู้แทนราษฎร และในบรรดารัฐธรรมนูญที่กำหนดให้มีสภาผู้แทนราษฎรมีเพียง 2 ฉบับเท่านั้นที่ให้สภาผู้แทนราษฎรทำหน้าที่เป็นองค์กรนิติบัญญัติเพียงสภาเดียวคือ รัฐธรรมนูญ 2475, 2495 แต่ที่กำหนดให้มีสมาชิกประเภท 2 ได้รับการแต่งตั้งเข้ามาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรด้วยจำนวนเท่ากับสมาชิกที่ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชน และสมาชิกทั้ง 2 ประเภทมีสิทธิและหน้าที่เหมือนกันทุกประการ ส่วนรัฐธรรมนูญ 2489, รัฐธรรมนูญ 2490, รัฐธรรมนูญ 2492, รัฐธรรมนูญ 2511, รัฐธรรมนูญ 2517 รัฐธรรมนูญ 2521, และรัฐธรรมนูญ 2534 กำหนดให้มีวุฒิสภาคู่ไปกับสภาผู้แทนราษฎร

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนจะถูกบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญห้ามไม่ให้เข้าราชการประจำหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ รัฐธรรมนูญบางฉบับก็มีการกำหนดคุณสมบัติต้องห้ามปลีกย่อยลงไปอีก เช่น รัฐธรรมนูญ 2534 กำหนดเช่นเดียวกับรัฐธรรมนูญ 2521 ว่า สมาชิกสภาผู้แทนฯ

(1) ไม่ดำรงตำแหน่งหรือหน้าที่ใดในหน่วยราชการ หรือหน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ หรือตำแหน่งสมาชิกสภาท้องถิ่น ผู้บริหารท้องถิ่นหรือพนักงานส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้ นอกจากตำแหน่งรัฐมนตรีหรือข้าราชการการเมืองอื่น

(2) ไม่รับสัมปทานจากรัฐ หรือหน่วยราชการ หรือหน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ หรือคงถือไว้ซึ่งสัมปทานนั้น หรือเป็นผู้สัญญากับรัฐหรือหน่วยราชการ หรือหน่วยงานของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจ อันมีลักษณะเป็นการผูกขาดตัดตอน ทั้งนี้ ไม่ว่าโดยตรงหรือทางอ้อม

(3) ไม่รับเงินหรือประโยชน์ใด จากหน่วยราชการ หรือหน่วยงานของรัฐ หรือ รัฐวิสาหกิจเป็นพิเศษ นอกเหนือไปจากที่หน่วยราชการ หรือหน่วยงานของรัฐ หรือ รัฐวิสาหกิจปฏิบัติกับบุคคลอื่น ๆ ในธุรกิจการงานปกติ⁶

วาระในการดำรงตำแหน่งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้น รัฐธรรมนูญเกือบทุกฉบับที่ให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกำหนดไว้ 4 ปี มีเพียงรัฐธรรมนูญ 2495 เท่านั้นที่กำหนดวาระไว้ 5 ปี อายุของผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งรัฐธรรมนูญมักกำหนดไว้ 30 ปีหรือ 35 ปี รัฐธรรมนูญที่กำหนดอายุผู้สมัครรับเลือกตั้งไว้ต่ำสุดคือ รัฐธรรมนูญ 2517 กำหนดไว้เพียง 25 ปี เท่ากับรัฐธรรมนูญ 2521, และรัฐธรรมนูญ 2534

จำนวนของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรรัฐธรรมนูญส่วนใหญ่กำหนดไว้เป็นอัตราส่วนกับจำนวนประชากร เช่น 100,000 คนต่อผู้แทน 1 คน หรือ 150,000 คนต่อผู้แทน 1 คน จังหวัดใดที่ประชากรน้อยกว่าที่กำหนดก็ให้สิทธิมีผู้แทนได้ 1 คน มีรัฐธรรมนูญเพียงฉบับเดียวคือ รัฐธรรมนูญ 2517 กำหนดจำนวนผู้แทนราษฎรไว้ว่า อยู่ระหว่าง 240 - 300 คน ซึ่งอัตราส่วนเท่าใดจึงจะทำให้จำนวนผู้แทนราษฎรเป็นไปตามที่กำหนดไว้ให้กำหนดไว้ในกฎหมายเลือกตั้งรัฐธรรมนูญ 2534 กำหนดจำนวนไว้คงที่คือ 360 คน จังหวัดใดจะมี ส.ส.ก็เพิ่มขึ้นอยู่กับสัดส่วนของจำนวนประชากรกับจำนวน ส.ส. ในปีสุดท้ายก่อนปีที่มีการเลือกตั้ง อย่างไรก็ตามปัจจุบันนี้ได้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญให้จำนวนสมาชิกเป็นไปตามอัตราส่วนคือ 150,000 คน ต่อผู้แทนราษฎร 1 คน

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งมาจากการเลือกตั้งนอกจากความเป็นสมาชิกสภาจะสิ้นสุดลงเมื่อถึงคราวออกตามวาระ, ยุบสภา, ตาย, ลาออก, ขาดคุณสมบัติหรือมีลักษณะต้องห้ามตามรัฐธรรมนูญบัญญัติ, และถูกจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกยกเว้นแต่เป็นการกระทำผิดโดยประมาทหรือลหุโทษแล้วรัฐธรรมนูญบางฉบับยังกำหนดพิเศษนอกเหนือไปจากนั้น รัฐธรรมนูญ 2475 และรัฐธรรมนูญ 2495 กำหนดว่าสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสิ้นสุดลงเมื่อ "สภาผู้แทนราษฎรวินิจฉัยให้ออกจากตำแหน่งโดยเห็นว่า มีความประพฤติในทางจะนำมาซึ่งความเสื่อมแก่สภา มติในข้อนี้ต้องมีเสียงไม่ต่ำกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกที่มาประชุม"⁷ และรัฐธรรมนูญ 2517 กำหนดผิดจากรัฐธรรมนูญฉบับอื่นว่าสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสิ้นสุดลงเมื่อลาออกจากพรรคการเมืองที่ตนสังกัด, และขาดประชุมตลอดสมัยประชุมที่กำหนดเวลาไม่น้อยกว่าเก้าสิบวันโดยไม่ได้รับอนุญาตจากประธานสภา

สำหรับรัฐธรรมนูญ 2521, และรัฐธรรมนูญ 2534 ก็มีบัญญัติให้สภาผู้แทนราษฎรโดยมติไม่น้อยกว่า 3 ใน 4 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมด ให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งที่ประชุม

เห็นว่ากระทำการอันเป็นการเสื่อมเสียแก่เกียรติศักดิ์ของการเป็นสมาชิกสภาฯ พ้นจากตำแหน่งได้ และการขาดประชุมตลอดสมัยประชุมที่กำหนดเวลาไว้ไม่น้อยกว่า 90 วันโดยไม่ได้รับอนุญาตจากประธานสภาผู้แทนราษฎรก็จะต้องพ้นจากตำแหน่งด้วย นอกจากนี้การลาออกจากพรรคการเมืองหรือการถูกขับไล่ออกจากพรรคก็จะพ้นจากความเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรด้วย

5. รัฐสภาแต่งตั้ง

ธรรมนูญฯ 2475, ธรรมนูญฯ 2502, ธรรมนูญฯ 2515, รัฐธรรมนูญฯ 2519, และธรรมนูญฯ 2534 กำหนดให้มีสภาเดียวสมาชิกมาจากการแต่งตั้งทั้งหมด แต่รัฐธรรมนูญฯ 2519 กำหนดแนวทางไว้ว่า “ภายในกำหนด 4 ปี นับตั้งแต่วันใช้รัฐธรรมนูญนี้ ให้แก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อให้มีรัฐสภาที่ประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎรซึ่งสมาชิกมาจากการเลือกตั้ง และวุฒิสภาซึ่งสมาชิกมาจากแต่งตั้ง”⁸ อย่างไรก็ตามรัฐธรรมนูญฯ 2519 ได้ใช้มาเพียง 20 ตุลาคม 2520 ก็ถูกยกเลิกโดยการปฏิวัติ

ธรรมนูญฯ 2475 เรียกรัฐสภาว่า “สภาผู้แทนราษฎร” กำหนดจำนวนไว้ 70 คน ให้ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารทำหน้าที่แทนคณะราษฎรเป็นผู้เลือกบุคคลที่สมควรเป็นสมาชิกทุกเกล้าฯ ให้พระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธย ไม่ได้กำหนดวาระไว้แน่นอน

ธรรมนูญฯ 2502 เรียกรัฐสภาว่า “สภาร่างรัฐธรรมนูญ” กำหนดจำนวนไว้ 240 คน ให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้เลือกสรรบุคคลที่สมควรเป็นสมาชิกทุกเกล้าฯ ให้พระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธยแต่งตั้ง ไม่มีวาระกำหนดไว้

ธรรมนูญฯ 2515 เรียกรัฐสภาว่า “สภานิติบัญญัติแห่งชาติ” กำหนดจำนวนไว้ 299 คน ให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้เลือกสรรบุคคลที่สมควรเป็นสมาชิกทุกเกล้าฯ ให้พระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธยแต่งตั้ง กำหนดวาระไว้ 3 ปี

รัฐธรรมนูญฯ 2519 เรียกรัฐสภาว่า “สภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน” กำหนดจำนวนไว้ระหว่าง 300-400 คน ให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้เลือกสรรบุคคลที่สมควรเป็นสมาชิกทุกเกล้าฯ ให้พระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธยแต่งตั้ง กำหนดวาระไว้ 4 ปี

ธรรมนูญฯ 2520 เรียกรัฐสภาว่า “สภานิติบัญญัติแห่งชาติ” กำหนดจำนวนไว้ระหว่าง 300-400 คน ให้ประธานสภานโยบายแห่งชาติเป็นผู้เลือกสรรบุคคลที่สมควรเป็นสมาชิกทุกเกล้าฯ ให้พระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธยแต่งตั้ง ไม่ได้กำหนดวาระไว้ เพราะกำหนดให้ทำหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญให้แล้วเสร็จมีการเลือกตั้งในปี 2521 หรือขยายได้ไม่เกิน 120 วัน จึงเท่ากับจะมีวาระไม่เกิน 1 ปี 4 เดือน

รัฐธรรมนูญ 2534 เรียกรัฐสภาว่า "สภานิติบัญญัติแห่งชาติ" กำหนดจำนวนไว้ระหว่าง 200-300 คน โดยมีประธานสภารักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการฯ แต่งตั้ง ไม่ได้กำหนดวาระไว้ เพราะกำหนดให้ทำหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญให้แล้วเสร็จโดยคำนึงถึงการเลือกตั้งทั่วไปซึ่งจะมีขึ้นภายในปี 2534 หรือขยายได้ไม่เกิน 120 วัน จึงจะอยู่ในตำแหน่งได้ไม่เกิน 1 ปี 1 เดือน

รัฐสภาแต่งตั้งดังกล่าวข้างต้นไม่มีข้อห้ามข้าราชการประจำที่จะเป็นสมาชิกสภา เพราะฉะนั้นข้าราชการประจำจึงอาจได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาประเภทแต่งตั้งนี้ได้

๘. ตำแหน่งในสภา

๘.๑ ประธานและรองประธานสภา

ในการประชุมสภาครั้งแรกหลังจากพิธีเปิดประชุมสภาผ่านไปแล้ว สมาชิกที่อาวุโสที่สุดของสภจะทำหน้าที่เป็นประธานชั่วคราวเพื่อดำเนินการเลือกประธานสภา 1 คนและรองประธานสภา 1 คน หรือมากกว่าขึ้นอยู่กับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ในกรณีรัฐธรรมนูญกำหนดรูปรัฐสภาให้เป็นสภาคู่ คือมีวุฒิสภากับสภาผู้แทนราษฎร การเลือกประธานและรองประธานของสภาผู้แทนราษฎรจะกระทำเมื่อเปิดประชุมสภาผู้แทนฯ ครั้งแรกภายหลังการเลือกตั้งทั่วไป ผู้ที่ได้รับเลือกเป็นประธานและรองประธานจะทำหน้าที่ตลอดวาระของสภา ส่วนการเลือกประธานและรองประธานของวุฒิสภาก็จะกระทำในการประชุมครั้งแรกภายหลังจากการแต่งตั้ง และทุกครั้งเมื่อมีการจับฉลากสมาชิกวุฒิสภาออกจำนวนหนึ่งและแต่งตั้งใหม่เข้ามาในกรณีรัฐธรรมนูญกำหนดให้มีสภาเดียวสมาชิกมาจากการแต่งตั้ง การเปิดประชุมเพื่อเลือกประธานและรองประธานสภาจะกระทำในระยะเวลาอันสมควรภายหลังจากมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งและพิธีเปิดประชุมแล้ว

รัฐธรรมนูญที่กำหนดรูปสภาคู่มักกำหนดให้ประธานวุฒิสภามีหน้าที่เป็นประธานรัฐสภาและประธานสภาผู้แทนฯ เป็นรองประธานรัฐสภาในการประชุมร่วมกันระหว่างสภาผู้แทนฯ กับวุฒิสภาหรือที่เรียกว่าการประชุมรัฐสภา มีรัฐธรรมนูญ 2517 เพียงฉบับเดียวที่กำหนดให้ประธานสภาผู้แทนฯ เป็นประธานรัฐสภาและประธานวุฒิสภาเป็นรองประธานรัฐสภา การแต่งตั้งประธานและรองประธานสภาฯ รับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งโดยนายกรัฐมนตรี

รัฐธรรมนูญ 2521 เมื่อประกาศใช้ก็กำหนดให้ประธานวุฒิสภาเป็นประธานรัฐสภาและประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นรองประธานรัฐสภา แต่ต่อมาในปี พ.ศ. 2532 ได้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นประธานรัฐสภาและประธานวุฒิสภาเป็นรองประธานรัฐสภาเช่นเดียวกับรัฐธรรมนูญ 2517 อย่างไรก็ตามก็มีบทเฉพาะกาลกำหนด

ไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงนี้ให้เริ่มใช้ต่อเมื่อมีการเลือกตั้งทั่วไปเกิดขึ้นหลังจากการเปลี่ยนแปลงแก้ไขรัฐธรรมนูญแล้ว แต่ยังไม่ทันมีผลบังคับใช้ก็เกิดการปฏิวัติยกเลิกรัฐธรรมนูญไปก่อนเมื่อ 23 กุมภาพันธ์ 2534

รัฐธรรมนูญ 2534 เดิมก็กำหนดให้ประธานวุฒิสภาเป็นประธานรัฐสภาและประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นรองประธาน ภายหลังจากวิกฤติการณ์พฤษภาคม 2535 นำไปสู่การแก้ไขรัฐธรรมนูญให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นประธานรัฐสภา และประธานวุฒิสภาเป็นรองประธานรัฐสภาเมื่อ 10 มิถุนายน 2535

ตำแหน่งประธานสภานับว่าเป็นตำแหน่งที่สำคัญมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งตำแหน่งประธานรัฐสภาเพราะเท่ากับเป็นผู้อยู่ในฐานะหัวหน้าฝ่ายหรือตัวแทนเจตน์จำนงของประชาชนในการดำเนินการประชุมสภาจะมีสิทธิและอำนาจในการควบคุมการอภิปราย อาจเปิดโอกาสให้สมาชิกแต่ละคนอภิปรายโดยไม่จำกัดระยะเวลาหรืออาจกำหนดเวลาให้พูดก็ได้ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้เป็นประธาน

ในขณะอภิปรายถ้าเห็นว่าผู้อภิปรายจะพูดนอกประเด็นก็ต้องคอยเตือนให้พูดอยู่ในประเด็นเพื่อประหยัดเวลาของสภา บางคราวประธานสภา ก็อาจมีข้อโต้แย้งกับสมาชิกหรือถูกสมาชิกคือตั้ง ซึ่งประธานสภาก็ต้องระมัดระวังไม่ได้เสียโดยขาดสติสัมปชัญญะ แต่ประธานสภา ก็มีอำนาจพิเศษซึ่งให้ไว้ตามข้อบังคับของสภา เช่น เมื่อสมาชิกคือตั้งจะพูดต่อไป ประธานก็อาจยืนขึ้น ซึ่งสมาชิกต้องนั่งลง ถ้าหากสมาชิกผู้ใดขัดขึ้นคำสั่งประธานสภา อย่างคือด้าน ประธานสภา ก็อาจสั่งให้ตำรวจสภามาจุดลากตัวออกไปจากห้องประชุมก็ได้ ซึ่งเป็นอำนาจสุดท้ายที่ประธานสภา จะใช้ได้

ด้วยเหตุที่ตำแหน่งประธานสภา เป็นตำแหน่งที่มีเกียรติและมีอำนาจควบคุมดำเนินการประชุมของสภาที่ประกอบด้วยสมาชิกพรรคการเมืองหรือกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ประธานสภาแม้จะสังกัดพรรคการเมืองหรือฝักใฝ่กลุ่มการเมืองใดก็ตาม เมื่อมาดำรงตำแหน่งประธานสภาแล้วก็จำเป็นที่จะต้องวางตัวให้เที่ยงธรรมและดำเนินการประชุมอย่างเป็นกลาง จึงจะได้รับความเคารพจากสมาชิกสภาและสามารถควบคุมการดำเนินงานของสภาได้เรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ

6.2 กรรมการสภา

ที่ประชุมสภาจะเลือกสรรสมาชิกของสภาตั้งเป็น "คณะกรรมการการสามัญ" ฝ่ายต่าง ๆ ของสภา คณะกรรมการจะมีกี่ฝ่ายอะไรบ้าง เช่น ฝ่ายเศรษฐกิจ, ต่างประเทศ, การ

ศึกษา แต่ละคณะจะประกอบด้วยจำนวนที่คนขึ้นอยู่กับความประสงค์ของสภา กรรมการ
แต่ละคณะมีหน้าที่พิจารณากร่าง ร่างพระราชบัญญัติที่รัฐสภาหลักการมาแล้ว มีอำนาจที่จะ
เรียกบุคคลใดมาชี้แจงข้อเท็จจริงในเรื่องที่กำลังพิจารณาอยู่ เมื่อพิจารณากร่างเสร็จแล้วก็เสนอ
ให้ประธานสภาเพื่อนำเสนอเข้าที่ประชุมสภาต่อไป ในกรณีที่รัฐธรรมนูญกำหนดให้มีสอง
สภาคือสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาแต่ละสภาก็จะมีคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ของตนเอง
กรรมการสามัญนี้จะประกอบขึ้นด้วยบุคคลที่เป็นสมาชิกสภาเท่านั้น

กรรมการอีกประเภทหนึ่งคือ “คณะกรรมการวิสามัญ” ซึ่งได้แก่คณะกรรมการ
ที่สภาตั้งขึ้นชั่วคราว และอาจตั้งบุคคลภายนอกเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการด้วยได้ คณะกรรมา
การวิสามัญจะมีหน้าที่พิจารณาเรื่องหนึ่งเรื่องใดโดยเฉพาะ เมื่อเรื่องนั้นเสร็จเรียบร้อยแล้ว
จะสลายตัว ผิดกับคณะกรรมการสามัญที่ถือเป็นกรรมการประจำสภา

นอกจากกรรมการสามัญและกรรมการวิสามัญแล้ว ในกรณีที่รัฐธรรมนูญกำหนด
รูปรัฐสภาให้เป็นสภาคู่คือวุฒิสภากับสภาผู้แทนราษฎร ในกรณีที่วุฒิสภาได้แก้ไขหรือเปลี่ยนแปลง
ร่างพระราชบัญญัติที่ผ่านการเห็นชอบจากสภาผู้แทนฯ มาแล้ว จะมีการจัดตั้ง “คณะกรรมการ
ร่วมกัน” โดย “ให้สภาแต่ละสภาตั้งบุคคลที่เป็นหรือไม่ได้เป็นสมาชิกแห่งสภานั้น ๆ มีจำนวน
เท่ากันตามที่สภาผู้แทนราษฎรกำหนดประกอบเป็นคณะกรรมการร่วมกัน เพื่อพิจารณาร่าง
พระราชบัญญัตินั้นและให้คณะกรรมการร่วมกันรายงานและเสนอร่างพระราชบัญญัติที่
คณะกรรมการร่วมกันได้พิจารณาแล้วต่อสภาทั้งสอง”¹⁰

ปกติการตั้งสมาชิกสภาหรือบุคคลภายนอกคนใดเป็นสมาชิกคณะกรรมการต่าง ๆ
ขึ้นอยู่กับความเห็นชอบหรือเสียงข้างมากของสมาชิกสภา แต่รัฐธรรมนูญ 2517, รัฐธรรมนูญ
2521, และรัฐธรรมนูญ 2534 กำหนดไว้เป็นพิเศษว่าสมาชิกกรรมการจะต้องมีจำนวนเป็น
สัดส่วนเดียวกับสัดส่วนของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนฯ ของแต่ละพรรคการเมืองที่มีอยู่ใน
สภาผู้แทนฯ เช่น ถ้าสมมติว่าที่นั่งในสภามี 100 ที่นั่ง พรรค ก. ได้รับเลือกมา 50 คน, พรรค ข.
ได้ 20 คน, พรรค ค. ได้ 10 คน, และพรรค ง. ได้ 20 คน เมื่อมีการตั้งคณะกรรมการจำนวน
10 คน พรรค ก. จะได้รับโอกาสเสนอชื่อกรรมการ 5 คน, พรรค ข. และพรรค ง. เสนอ
2 คน, และพรรค ค. เสนอ 2 คน เป็นอัตราส่วนเช่นเดียวกับจำนวนสมาชิกสภาของแต่ละพรรคมี
หรือบางครั้งก็แบ่งตามสัดส่วนฝ่ายรัฐบาลกับฝ่ายค้าน

รัฐธรรมนูญ 2534 ก็กำหนดไว้เช่นเดียวกับรัฐธรรมนูญ 2517 และรัฐธรรมนูญ
2521 คือ “การตั้งกรรมการสามัญของสภาผู้แทนราษฎรต้องมีจำนวนตามหรือใกล้เคียงกับ
อัตราส่วนของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของแต่ละพรรคการเมืองหรือกลุ่มพรรคการเมือง
ที่มีอยู่ในสภาผู้แทนราษฎร”¹¹ อย่างไรก็ตามเฉพาะรัฐธรรมนูญ 2521 มีบทเฉพาะกาล
กำหนดให้คงใช้มาตรานี้ไว้ก่อนใน 4 ปีแรก

๑.๓ วิป (Whip) หรือผู้ประสานงานพรรค

ตำแหน่งนี้มีได้เป็นตำแหน่งที่มีระบุเป็นทางการไว้ในรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายใด แต่เป็นตำแหน่งที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติหรือในทางพฤติกกรรมเป็นที่ยอมรับนับถือกันมานาน วิปหรือผู้ประสานงานของแต่ละพรรคการเมืองในสภา มักจะมีการแต่งตั้งโดยพรรคการเมืองที่มีจำนวนสมาชิกพรรคในสภามาก วิปจะทำหน้าที่ประสานงานของพรรคในสภา เช่น ควบคุมเสียงของพรรคในเวลาลงมติในสภา, การจัดวางผู้ที่จะทำการอภิปรายของพรรค, ติดต่อกับพรรคการเมืองอื่น ๆ เพื่อปรึกษาหารือหรือทำความเข้าใจกันในเรื่อง, เป็นสื่อประสานหรือตัวเชื่อมระหว่างสมาชิกพรรคระดับผู้นำกับสมาชิกพรรคระดับธรรมดา, และรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยและวินัยในบรรดาสมาชิกพรรคของคน¹²

๑.๔ ตำแหน่งอื่นๆ

รัฐธรรมนูญบางฉบับอาจกำหนดให้มีตำแหน่งอื่น ๆ ในสภานอกเหนือจากที่กล่าวมาข้างต้นอีกก็ได้ ตำแหน่งที่เคยกำหนดให้มีในรัฐธรรมนูญบางฉบับมีดังนี้

๑. ผู้นำฝ่ายค้าน โดยปกติคำว่า "ฝ่ายค้าน" หมายถึงสมาชิกสภาฯ ที่ได้สังกัดพรรคการเมืองหรือกลุ่มการเมืองที่จัดตั้งรัฐบาล รัฐธรรมนูญฯ 2517, รัฐธรรมนูญฯ 2521 และรัฐธรรมนูญฯ 2534 เป็นรัฐธรรมนูญที่ให้ความสำคัญกับฝ่ายค้านคือกำหนดให้มีตำแหน่ง "ผู้นำฝ่ายค้าน" ขึ้นในสภาผู้แทนราษฎร ผู้นำฝ่ายค้านได้แก่ "สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้เป็นหัวหน้าพรรคการเมืองในสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสังกัดมิได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี และมีจำนวนมากที่สุดในบรรดาพรรคการเมืองซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสังกัดมิได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี แต่ไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของสภาผู้แทนราษฎร ในขณะที่แต่งตั้งผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร"

จากข้อกำหนดดังกล่าว ทำให้ในระบอบที่รัฐธรรมนูญ 2521 และรัฐธรรมนูญ 2534 บังคับใช้อยู่ นั้น ในบางสมัยไม่มีการแต่งตั้งผู้นำฝ่ายค้าน ถ้าหากพรรคฝ่ายค้านที่มีที่นั่งในสภาผู้แทนฯ มากที่สุดในบรรดาพรรคฝ่ายค้านด้วยกันมีที่นั่งไม่ถึงหนึ่งในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของสภา ผู้นำฝ่ายค้านจะได้รับการแต่งตั้งภายหลังที่คณะรัฐมนตรีได้แถลงนโยบายและได้รับความไว้วางใจจากสภาผู้แทนฯ เรียบร้อยแล้ว ผู้รับสนองพระบรมราชโองการฯ แต่งตั้งผู้นำฝ่ายค้านคือประธานสภาผู้แทนราษฎร

อย่างไรก็ตามในปัจจุบันได้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญให้มีผู้นำฝ่ายค้านเสมอ ในกรณีไม่มีพรรคฝ่ายค้านใดมี ส.ส. จำนวน 1/5 รัฐธรรมนูญกำหนดให้ ส.ส. ฝ่ายค้านทุกพรรคประชุมกันลงมติให้หัวหน้าพรรคฝ่ายค้านคนใดคนหนึ่งขึ้นเป็น "ผู้นำฝ่ายค้าน" เพราะฉะนั้นปัจจุบันนี้สภาผู้แทนราษฎรจะไม่ขาดผู้ทำหน้าที่เป็นผู้นำฝ่ายค้าน

2. ผู้ตรวจเงินแผ่นดินของรัฐสภา ตำแหน่งนี้มีกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ 2517 เพียงฉบับเดียว โดยรัฐสภาคือที่ประชุมวุฒิสมาชิกและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะคัดเลือกผู้ดำรงตำแหน่งนี้โดยมีคุณสมบัติคือ เป็น

ผู้ทรงคุณวุฒิในทางการบัญชีหรือการคลัง และจะต้องไม่เป็นสมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ข้าราชการซึ่งมีตำแหน่งหรือเงินเดือนประจำ หรือผู้มีตำแหน่งหน้าที่ในหน่วยราชการ หรือหน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานท้องถิ่น หรือผู้จัดการกรรมการที่ปรึกษา ตัวแทนหรือลูกจ้างของบุคคล ห้างหุ้นส่วนบริษัท หรือองค์การใด ๆ ซึ่งดำเนินธุรกิจเพื่อค้ากำไร ทั้งจะต้องไม่เป็นผู้มีลักษณะต้องห้ามตามที่กฎหมายบัญญัติด้วย¹⁴

ผู้ตรวจเงินแผ่นดินฯ มี "อำนาจหน้าที่ในการตรวจสอบการรับจ่ายเงินของแผ่นดิน และการรับจ่ายเงินและทรัพย์สินของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐและรัฐวิสาหกิจ รวมทั้งของท้องถิ่นและหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ"¹⁵ เมื่อตรวจสอบแล้วต้องเสนอรายงานต่อรัฐสภาพร้อมทั้งข้อสังเกต

ผู้ตรวจเงินแผ่นดินฯ อยู่ในความควบคุมของรัฐสภา รัฐสภาอาจจะมิตไม่ไว้วางใจให้ออกจากตำแหน่งได้ นอกจากนี้รัฐสภายังตั้งคณะกรรมการคณะหนึ่งขึ้นมาเพื่อพิจารณาสอบสวนรายงานของผู้ตรวจเงินแผ่นดิน คณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคฝ่ายค้านเป็นประธาน และในคณะกรรมการจะต้องมีสมาชิกพรรคการเมืองฝ่ายค้านเป็นกรรมการมากกว่าพรรครัฐบาลอย่างน้อยหนึ่งคน

3. คณะกรรมการวิสามัญวินิจฉัยร่างพระราชบัญญัติ รัฐธรรมนูญที่กำหนดให้มีคณะกรรมการวิสามัญวินิจฉัยร่างพระราชบัญญัติคือ รัฐธรรมนูญ 2519 และรัฐธรรมนูญ 2521 (บทเฉพาะกาล) คณะกรรมการฯ นี้มีหน้าที่พิจารณาร่างพระราชบัญญัติที่เสนอโดยสมาชิกสภาฯ สมควรให้คำรับรองหรือไม่ ถ้าให้คำรับรองร่างพระราชบัญญัตินั้นก็จะมีสิทธิเข้าสู่ที่ประชุมของสภา ถ้าไม่รับรองร่างพระราชบัญญัตินั้นก็จะตกไป องค์ประกอบของคณะกรรมการฯ นี้คือฝ่ายสภาฯ กับฝ่ายรัฐบาล สำหรับรัฐธรรมนูญ 2521 กำหนดให้มี 17 คน โดยคณะรัฐมนตรีแต่งตั้ง 3 คน วุฒิสภาแต่งตั้ง 6 คน และสภาผู้แทนราษฎรแต่งตั้ง 8 คน ซึ่งหากพิจารณาโดยผิวเผินแล้วจะคิดว่า สภาผู้แทนฯ มีจำนวนสมาชิกมากกว่าฝ่ายอื่นอาจจะสามารถครอบงำที่ประชุมได้ แต่ในพหุคูณนั้น วุฒิสมาชิกย่อมเป็นพวกเดียวกับฝ่ายรัฐบาล เพราะนายกรัฐมนตรีเป็นผู้เสนอแต่งตั้ง ดังนั้นเมื่อรวมจำนวนกรรมการฝ่ายรัฐบาลกันจริง ๆ แล้วจะได้ถึง 9 คน คือที่แต่งตั้งโดยคณะรัฐมนตรีและวุฒิสภา ซึ่งมีจำนวนสูงกว่าฝ่ายสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

4. ผู้ตรวจการรัฐสภา เป็นตำแหน่งที่เพิ่งมีขึ้นในรัฐธรรมนูญฯ 2534 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 5 (2538) โดยบัญญัติในมาตรา 162 ทวิ. ว่า "พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งผู้ตรวจการรัฐสภามีจำนวนไม่เกินห้าคนตามมติของรัฐสภา และให้ประธานรัฐสภาเป็นผู้ลงนามสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้ง" อย่างไรก็ตามตำแหน่งดังกล่าวยังไม่มีการดำเนินการให้เกิดขึ้น เพราะยังไม่มีการบัญญัติกฎหมายรองรับ ปกติผู้ตรวจการรัฐสภาทำหน้าที่ในการแก้ปัญหาการละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนจากการให้บริการของรัฐ

7. การประชุมของสภา

การประชุมสภาในกรณีที่รัฐธรรมนูญกำหนดรัฐสภาเป็นสภาคู่มี 3 ประเภท คือ การประชุมรัฐสภา หมายถึงการประชุมร่วมกันระหว่างสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกับวุฒิสมาชิก, การประชุมสภาผู้แทนราษฎร คือการประชุมเฉพาะสมาชิกสภาผู้แทนฯ, และการประชุมวุฒิสภา ได้แก่การประชุมเฉพาะวุฒิสมาชิก แต่รัฐธรรมนูญที่กำหนดให้มีสภาเดียวก็มีการประชุมสภาประเภทเดียว คือประชุมสมาชิกทั้งหมด

การเปิดประชุมครั้งแรกหรือการประชุมรัฐสภา ในกรณีที่มีการเลือกตั้งจะต้องเรียกประชุมภายใน 30 วันหลังจากการเลือกตั้งทั่วไป รัฐธรรมนูญได้ระบุเกณฑ์นี้ไว้เพื่อป้องกันมิให้มีการหน่วงเหนี่ยวมิให้มีการประชุม วันเปิดประชุมครั้งแรกนี้ถือเป็นวันเริ่มสมัยประชุมประจำปี สมัยประชุมโดยปกติกำหนดเวลา 90 วัน แต่อาจปิดก่อนครบกำหนดได้ถ้าสภาให้ความเห็นชอบหรืออาจขยายเวลาออกเกิน 90 วันก็ได้ ปกติในปีหนึ่งจะต้องมีสมัยประชุมอย่างน้อย 1 สมัย หรือสภาจะกำหนดให้มี 2 สมัยประชุมก็ได้ แต่รัฐธรรมนูญฯ 2534 กำหนดให้มีปีละ 2 สมัยประชุม การประชุมตามสมัยประชุมเรียกว่าการประชุมสามัญ

การประชุมนอกสมัยประชุมหรือที่เรียกว่าประชุมวิสามัญ อาจเกิดขึ้นได้เมื่อมีความจำเป็นหรือมีกิจที่จะต้องพิจารณาในที่ประชุมโดยรีบด่วน โดยปกติรัฐธรรมนูญมักกำหนดผู้มีสิทธิร้องขอให้เปิดประชุมวิสามัญ คือ

1. รัฐบาล

2. สมาชิกสภาจำนวน 1/3 ของสมาชิกสภาทั้งหมดในกรณีที่เป็นสภาเดียว ถ้ามี 2 สภา ก็ให้จำนวนผู้ร้องขอเป็นสมาชิกสภาผู้แทนฯ หรือวุฒิสมาชิกหรือสมาชิกสภาผู้แทนร่วมกับวุฒิสมาชิก 1/3 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของสองสภา

การประชุมสภาปกติรัฐธรรมนูญเกือบทุกฉบับกำหนดว่าจะต้องมีสมาชิมาประชุมจำนวนอย่างน้อย 1 ใน 3 ของจำนวนสมาชิกสภาที่จะประชุมนั้นจึงจะเรียกว่าครบองค์ประชุม และสามารถดำเนินการประชุมได้ แต่รัฐธรรมนูญฯ 2534 กำหนดไว้เท่ากับรัฐธรรมนูญฯ 2521

คือ ต้องมาประชุมอย่างน้อย 1 ใน 2 หรือครึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกสภาที่จะประชุมนั้นจึงจะถือว่าครบองค์ประชุม มติที่ประชุมถือเสียงข้างมากของสมาชิกที่มาประชุมเป็นเกณฑ์ยกเว้นแต่รัฐธรรมนูญบัญญัติเป็นอย่างอื่น ในกรณีที่มีการลงคะแนนเสียงในมติใดมีจำนวนเท่ากัน ให้ประธานของที่ประชุมออกเสียงชี้ขาด เพราะฉะนั้นในกรณีที่คะแนนเสียงเท่ากัน ประธานสภาจะสามารถออกเสียงได้อีก 1 เสียงเป็นพิเศษเพื่อให้ได้มติของสภา แต่โดยมารยาทแล้วประธานสภามักจะไม่ออกเสียงในรอบแรกหรือการนับคะแนนเสียงของที่ประชุม แต่จะออกเสียงเมื่อเกิดมีเสียงเท่ากัน

ในระหว่างสมัยประชุม สมาชิกสภาจะได้รับความคุ้มครองเมื่อตกเป็นผู้ต้องหา โดยรัฐธรรมนูญเกือบทุกฉบับระบุไว้คล้ายคลึงกัน เช่น รัฐธรรมนูญ 2534 บัญญัติว่า

ในระหว่างสมัยประชุม ห้ามมิให้จับหรือคุมขัง หรือหมายเรียกตัวสมาชิกวุฒิสภา หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไปทำการสอบสวนในฐานะที่สมาชิกผู้นั้นเป็นผู้ต้องหาในคดีอาญา เว้นแต่กรณีที่ได้รับอนุญาตจากสภาที่ผู้นั้นเป็นสมาชิก หรือในกรณีที่จับในขณะกระทำความผิด

ในกรณีที่มีการจับสมาชิกวุฒิสภา หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในขณะกระทำความผิด ให้รายงานไปยังประธานแห่งสภาที่ผู้นั้นเป็นสมาชิกโดยด่วน และประธานแห่งสภาที่ผู้นั้นเป็นสมาชิกอาจสั่งให้ปล่อยผู้ถูกจับได้

ในกรณีที่มีการฟ้องสมาชิกวุฒิสภาหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในคดีอาญา ไม่ว่าจะได้ฟ้องนอกหรือในสมัยประชุม ศาลจะพิจารณาคดีนั้นในระหว่างสมัยประชุมมิได้ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากสภาที่ผู้นั้นเป็นสมาชิก หรือเป็นคดีเกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่การพิจารณาคดีต้องไม่เป็นการขัดขวางต่อการที่สมาชิกผู้นั้นจะมาเข้าประชุมสภา

.....

ถ้าสมาชิกวุฒิสภาหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรถูกคุมขังในระหว่างสอบสวนหรือพิจารณาอยู่ก่อนสมัยประชุม เมื่อถึงสมัยประชุม พนักงานสอบสวนหรือศาลแล้วแต่กรณีต้องสั่งปล่อยทันที ถ้าหากสภาที่ผู้นั้นเป็นสมาชิกได้ร้องขอ¹⁶

การวางบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิของสมาชิกสภาไว้เช่นนี้ เป็นเพราะให้ความสำคัญกับองค์กรณีบัญญัติป้องกันมิให้มีการกลั่นแกล้งหรือหน่วงเหนี่ยวมิให้สมาชิกสภาผู้หนึ่งผู้ใดเข้าประชุม ในบางครั้งการขาดหายของสมาชิกสภาจากการประชุมอาจมีผลต่อมติของที่ประชุมได้ สิทธิคุ้มครองนี้มิได้หมายความว่าสมาชิกมีอภิสิทธิ์ที่จะสามารถกระทำผิดได้โดยไม่ถูกจับกุมหรือคุมขัง เพราะให้ความคุ้มครองเฉพาะในสมัยประชุม นอกสมัยประชุมหรือเมื่อพ้นสมัย

ประชุมแล้วก็สามารถที่จะดำเนินคดีกับสมาชิกสภาที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ และก็ไม่ได้หมายความว่าเมื่อสมาชิกสภาผู้นั้นถูกคำพิพากษาของศาลให้รับโทษแล้วจะพ้นโทษถ้ามีคำพิพากษาให้จำคุกสมาชิกสภาก็ต้องถูกจำคุกและหมดสภาพความเป็นสมาชิกสภาตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

นอกจากนี้การอภิปรายในสภา “ผู้ใดจะกล่าวด้วยคำใด ๆ ในทางแถลงข้อเท็จจริงหรือแสดงความคิดเห็นหรือออกเสียงลงคะแนน ย่อมเป็นเอกสิทธิ์โดยเด็ดขาด ผู้ใดจะไปเป็นเหตุฟ้องร้องว่ากล่าวในทางใดมิได้”¹⁷ เอกสิทธิ์นี้คุ้มครองทั้งสมาชิกสภาและบุคคลที่ประธานสภาอนุญาตให้อภิปรายถึงแม้จะไม่ได้เป็นสมาชิกสภา รวมทั้งผู้ได้รับคำสั่งของสภาให้พิมพ์โฆษณา รายงานการประชุม ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อภิปรายมีอิสระในการแถลงข้อเท็จจริงต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม เอกสิทธิ์นี้ “ไม่คุ้มครองสมาชิกผู้กล่าวด้วยคำในการประชุมที่มีการถ่ายทอดทางวิทยุกระจายเสียงหรือวิทยุโทรทัศน์ หากถ้อยคำที่กล่าวในที่ประชุมไปปรากฏนอกบริเวณรัฐสภา และการกล่าวด้วยคำนั้นมีลักษณะเป็นความผิดทางอาญาหรือละเมิดสิทธิในทางแพ่งต่อบุคคลอื่น”

โดยปกติถ้ารัฐธรรมนูญกำหนดรูปรัฐสภาเป็นสภาคู่ รัฐธรรมนูญจะต้องวางข้อกำหนดไว้ว่า เรื่องใดบ้างที่จะต้องพิจารณาในที่ประชุมร่วมกันของสมาชิกสภาผู้แทนฯ และวุฒิสมาชิกหรือที่เรียกว่า ที่ประชุมรัฐสภาในเรื่องนี้รัฐธรรมนูญที่กำหนดรูปสภาคู่วางข้อกำหนดไม่เหมือนกันเสียทีเดียวแม้ส่วนใหญ่จะคล้ายคลึงกัน

ประเด็นที่สำคัญคือเรื่องการไม่ไว้วางใจรัฐบาล รัฐธรรมนูญที่กำหนดรูปสภาคู่บางฉบับกำหนดให้การอภิปรายเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจคณะรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลกระทำในที่ประชุมรัฐสภา การกำหนดเช่นนี้ทำให้วุฒิสมาชิกมีความสำคัญต่อเสถียรภาพของรัฐบาล สภาผู้แทนฯ ที่สมาชิกได้รับเลือกตั้งจากประชาชนไม่อาจควบคุมรัฐบาลได้เต็มที่ เพราะวุฒิสมาชิกส่วนใหญ่มักเป็นบุคคลที่สนับสนุนรัฐบาล เนื่องจากรัฐธรรมนูญเกือบทุกฉบับกำหนดให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งวุฒิสมาชิก ซึ่งเท่ากับเปิดโอกาสให้รัฐบาลเลือกสรรฝ่ายของตนเข้าไปเป็นวุฒิสมาชิกจึงมีแนวโน้มที่จะเป็นกำลังสำคัญในการค้ำจุนเสถียรภาพของรัฐบาล รัฐธรรมนูญฉบับใดที่กำหนดให้การอภิปรายเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาลกระทำในที่ประชุมรัฐสภา เท่ากับตัดรอนอำนาจการควบคุมรัฐบาลของสมาชิกสภาผู้แทนฯ อย่างไรก็ตามรัฐธรรมนูญบางฉบับคือ รัฐธรรมนูญ 2517 แม้จะกำหนดรูปสภาคู่ แต่ให้สิทธิการอภิปรายเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาลเฉพาะแก่สภาผู้แทนฯ วุฒิสภาไม่มีสิทธิ์นี้ เท่ากับเปิดโอกาสให้สภาผู้แทนราษฎรควบคุมการดำเนินงานของรัฐบาลอย่างเต็มที่และเป็นอิสระ

ในกรณีที่รัฐธรรมนูญกำหนดรูปรัฐสภาให้มีสองสภา จะต้องมียกบัญญัติกำหนดว่า
เรื่องใดจำเป็นต้องประชุมรัฐสภาหรือประชุมร่วมกันระหว่างวุฒิสมาชิกกับสมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎร รัฐธรรมนูญ 2534 บัญญัติว่า การประชุมร่วมกันหรือการประชุมรัฐสภาจะมีขึ้น
ในกรณีต่อไปนี้

1. การให้ความเห็นชอบในการตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
2. การปฏิญาณตนของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่อรัฐสภา
3. การรับทราบแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่ตราว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ 2487
4. การรับทราบหรือให้ความเห็นชอบในการสืบราชสมบัติซึ่งเสนอโดยองคมนตรี
5. การพิจาราร่างพระราชบัญญัติใหม่ที่พระมหากษัตริย์ไม่ให้ความเห็นชอบ
6. การให้ความเห็นชอบในการปิดสมัยประชุมก่อนครบ 90 วัน
7. การเปิดประชุมสมัยแรกซึ่งพระมหากษัตริย์หรือผู้แทนพระองค์เสด็จมาทรงเปิด
8. การร่างข้อบังคับการประชุมรัฐสภา
9. การพิจารณาเสนอแนะบุคคลเพื่อพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งเป็นผู้ตรวจการรัฐสภา
10. การแถลงนโยบายของรัฐบาลที่เข้ารับหน้าที่ แต่ไม่มีการลงมติ
11. การเปิดอภิปรายทั่วไป ในกรณีมีปัญหาเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดิน และ
คณะรัฐมนตรีเห็นสมควรจะฟังความคิดเห็นของสมาชิกรัฐสภา ซึ่งการเปิด-
อภิปรายนี้ นายกรัฐมนตรีจะเป็นผู้ร้องขอ และไม่มีการลงมติ
12. การให้ความเห็นชอบในการประกาศสงคราม
13. การให้ความเห็นชอบแก่หนังสือและสนธิสัญญากับนานาประเทศหรือองค์การ
ระหว่างประเทศ
14. การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ

นอกจากนี้บทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ 2534 ยังบัญญัติว่า ในวาระเริ่มแรก ให้การ
ดำเนินการในเรื่องต่อไปนี้ ทำในที่ประชุมรัฐสภาคือ ที่ประชุมร่วมกันระหว่างวุฒิสมาชิก
กับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

1. การเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจคณะรัฐมนตรีที่ ส.ส.ยื่นญัตติ ไม่ว่าจะ
ทั้งคณะหรือรายบุคคล
2. การพิจารณาอนุมัติหรือไม่อนุมัติพระราชกำหนด

อย่างไรก็ตามภายหลังวิกฤติการณ์พฤษภาคม 2535 ทำให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ
เมื่อ 10 มิถุนายน 2535 เป็นผลให้การพิจารณาญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจ
คณะรัฐมนตรีไม่ว่าจะทั้งรายบุคคลหรือทั้งคณะของ ส.ส. และการพิจารณาอนุมัติหรือไม่อนุมัติ

พระราชกำหนดไม่ได้ทำในที่ประชุมรัฐสภา

จะเห็นได้ว่า ส่วนใหญ่การประชุมร่วมกันของวุฒิสมาชิกกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือเรียกว่าการประชุมรัฐสภา มักจะเป็นในเรื่องรัฐพิธีเป็นส่วนมาก อย่างไรก็ตามในการพิจารณาว่า รัฐธรรมนูญฉบับใดให้ความสำคัญกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชนมากน้อยเพียงใด ก็อาจพิจารณาได้จากเรื่องที่ว่า รัฐธรรมนูญกำหนดให้เข้าสู่ที่ประชุมรัฐสภา ถ้าเรื่องที่จะต้องเข้าสู่ที่ประชุมรัฐสภานั้นเกี่ยวข้องกับการบริหารมาก เช่น การควบคุมรัฐบาล, การพิจารณาพระราชกำหนดหรือร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวกับงบประมาณ ก็แสดงว่า ให้ความสำคัญกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรน้อย เพราะการนำเรื่องเข้าสู่ที่ประชุมรัฐสภานั้น รัฐบาลมักจะได้รับเสียงสนับสนุนจากวุฒิสมาชิกส่วนใหญ่ เพราะวุฒิสมาชิกมาจากการเสนอแต่งตั้งโดยนายกรัฐมนตรี

การเรียกประชุม, การขยายเวลาประชุม, และการปิดประชุมสภา ต้องตราเป็นพระราชกฤษฎีกา การประชุมของสภากฎถือว่าเป็นการประชุมโดยเปิดเผย บุคคลภายนอกอาจขออนุญาตเข้าฟังได้ ในบางสมัยการประชุมสภาเคยถ่ายทอดการประชุมทางวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์เพื่อเผยแพร่ให้ประชาชนที่สนใจได้รับฟัง อย่างไรก็ตามก็ได้ให้สิทธิคณะรัฐมนตรีและสมาชิกสภาไว้ว่าอาจร้องขอให้เป็นการประชุมลับได้ ถ้าสมาชิกสภาเป็นผู้ร้องขอต้องมีจำนวนสมาชิกสภาร่วมรับรองเป็นจำนวนเท่ากับที่กำหนดไว้ รัฐธรรมนูญ 2534 กำหนดไว้ว่าการประชุมลับจะมีได้เมื่อ “คณะรัฐมนตรีหรือสมาชิกของแต่ละสภา หรือสมาชิกของทั้งสองสภารวมกัน มีจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในสี่จำนวนสมาชิกทั้งหมดของแต่ละสภา หรือของทั้งสองสภารวมกัน แล้วแต่กรณีร้องขอให้ประชุมลับ”¹⁸

ในกรณีรัฐธรรมนูญกำหนดรูปรัฐสภาเป็นสภาคู่ เนื่องจากวาระของสมาชิกสภาผู้แทนฯ และวุฒิสมาชิกไม่เท่ากัน นอกจากนี้สภาผู้แทนฯ อาจถูกยุบก่อนครบวาระก็ได้ ในกรณีที่สภาผู้แทนฯ ถูกยุบหรือสิ้นวาระจึงห้ามมิให้มีการประชุมวุฒิสภา ในระหว่างที่ว่างสภาผู้แทนฯ จะเรียกประชุมวุฒิสภาไม่ได้ ยกเว้นแต่ในบางกรณีรัฐธรรมนูญกำหนดให้วุฒิสภาทำหน้าที่แทนรัฐสภา เช่น รัฐธรรมนูญ 2534 กำหนดว่า ถ้าไม่มีสภาผู้แทนฯ และรัฐบาลต้องการประกาศกฎอัยการศึกหรือประกาศสงครามให้วุฒิสภาทำหน้าที่รัฐสภาให้ความเห็นชอบ

8. หน้าที่และบทบาทของสภา

หน้าที่สำคัญที่เป็นหลักของสภาคือ “การตรากฎหมาย” ได้แก่การพิจารณาเพื่ออนุมัติหรือไม่อนุมัติร่างพระราชบัญญัติที่เสนอเข้าสู่สภาโดยฝ่ายบริหารคือรัฐบาลหรือสมาชิกสภาเอง, การอนุมัติหรือไม่อนุมัติพระราชกำหนด, รวมถึงการออกกฎหมายเพื่อแก้ไขเพิ่มเติมหรือยกเลิกกฎหมายเดิมด้วย¹⁹ สภายังมีหน้าที่ตีความรัฐธรรมนูญและอื่น ๆ ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

หน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งของสภาคือการควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินของ
รัฐบาลซึ่งทำได้โดยวิธีการต่อไปนี้

1. พิจารณานโยบายการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาล เมื่อเปิดประชุมสภาและ
การจัดตั้งรัฐบาลเสร็จเรียบร้อยแล้วตามขบวนการ รัฐบาลจะต้องแถลงนโยบายที่จะบริหารประเทศ
อย่างไร, มีเป้าหมายหรือจุดประสงค์ตลอดจนวิธีการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายต่อสภา สมาชิกสภา
มีสิทธิที่จะอภิปรายซักถามรายละเอียดต่าง ๆ ในขั้นสุดท้ายรัฐธรรมนูญเกือบทุกฉบับยกเว้นธรรม-
นูญการปกครองทั้ง 5 ฉบับและรัฐธรรมนูญฯ 2511, รัฐธรรมนูญฯ 2521, รัฐธรรมนูญฯ 2534
กำหนดว่า สภามีการลงมติว่าให้ความไว้วางใจในนโยบายที่รัฐบาลแถลงมาหรือไม่ ในกรณี
ที่เสียงข้างมากของสภาไม่รับรองนโยบายนั้น ก็ถือว่าสภาไม่ไว้วางใจรัฐบาล จะต้องมีการจัดตั้ง
รัฐบาลใหม่ รัฐบาลที่เข้ารับตำแหน่งครั้งแรกจะต้องแถลงนโยบายที่จะใช้ในการบริหารราชการ
แผ่นดินต่อสภา แต่รัฐธรรมนูญฯ 2519, 2521, 2534 และธรรมนูญการปกครองทั้ง 5 ฉบับกำหนด
ว่าให้แถลงนโยบายอย่างไรโดยไม่มีมติ สำหรับรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้มีการลงมตินั้น
บางฉบับที่กำหนดรูปสภาคู่คือ รัฐธรรมนูญฯ 2489, รัฐธรรมนูญฯ 2490, รัฐธรรมนูญฯ 2492
กำหนดให้การแถลงนโยบายเพื่อลงมติทำในที่ประชุมรัฐสภาเท่ากับว่าให้วุฒิสมาชิกที่มาจาก
แต่งตั้งมีส่วนร่วมในการพิจารณาลงมติในนโยบายรัฐบาลด้วย รัฐธรรมนูญฯ 2517 เป็นรัฐ-
ธรรมนูญที่มีสภาคู่เพียงฉบับเดียวที่กำหนดให้การพิจารณาลงมติในนโยบายรัฐบาลทำในที่ประชุม
สภาผู้แทนราษฎรเปิดโอกาสให้สมาชิกสภาซึ่งมาจากการเลือกตั้งมีสิทธิเต็มที่ในการลงมติ
เกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาล รัฐธรรมนูญฯ 2475, และรัฐธรรมนูญฯ 2495 แม้จะให้การนี้ทำใน
สภาผู้แทนราษฎร แต่รัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับนี้ก็ป็นรูปสภาเดียวมีสมาชิก 2 ประเภทคือ
ทั้งแต่งตั้งและเลือกตั้งอยู่ในสภาเดียวกัน จึงเท่ากับเปิดโอกาสให้สมาชิกที่มาจากการแต่งตั้ง
มีส่วนร่วมในการพิจารณาลงมติในนโยบายของรัฐบาลด้วย

2. การเปิดอภิปรายรัฐบาล รัฐธรรมนูญเกือบทุกฉบับยกเว้นธรรมนูญการปกครองฯ,
และรัฐธรรมนูญฯ 2519 กำหนดให้สมาชิกสภาจำนวนตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญมีสิทธิ
เข้าชื่อยื่นญัตติขอเปิดอภิปรายการดำเนินงานของรัฐบาลได้ ตัวอย่างเช่น รัฐธรรมนูญฯ 2534
กำหนดว่า สมาชิกสภาผู้แทนฯ จำนวน 1/5 ของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนฯ มีสิทธิยื่นญัตติ
ขอเปิดอภิปราย โดยปกติการเปิดอภิปรายนั้น 2 วิธีคือ

2.1 อภิปรายโดยไม่ลงมติ เพื่อให้คณะรัฐมนตรีแถลงข้อเท็จจริงหรือแสดงความคิด
เห็นในปัญหาเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดิน แต่คณะรัฐมนตรีมีสิทธิที่จะขอให้ระงับถ้าหาก
เห็นว่าเรื่องที่เสนอขออภิปรายนั้นเป็นเรื่องที่ยังไม่ควรเปิดเผย เพราะเกี่ยวกับความปลอดภัย
หรือประโยชน์สำคัญของประเทศ การอภิปรายทั่วไปนี้แม้จะเป็นการอภิปรายโดยไม่ลงมติก็นับ

ว่ามีผลต่อเสถียรภาพของรัฐบาลอยู่ไม่น้อยเช่นกัน เพราะสมาชิกสภาจะหยิบยกปัญหาข้อบกพร่องหรือจุดอ่อนของรัฐบาลมาตีแผ่ให้ได้ทราบ แม้จะไม่มีการลงมติแต่ก็ทำให้ประชาชนทั่วไปมองเห็นข้อบกพร่องของรัฐบาล ทำให้ฐานะของรัฐบาลคลอนแคลนได้เช่นกัน เช่น การที่ฝ่ายค้านนำโดยนายควง อภัยวงศ์ แห่งพรรคประชาธิปัตย์เปิดอภิปรายทั่วไปรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อวันที่ 29 - 30 สิงหาคม 2500²⁰ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความเสื่อมศรัทธาต่อรัฐบาลของประชาชนสูงขึ้น ทำให้คณะทหารโดยการนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ทำการรัฐประหารในวันที่ 16 กันยายน 2500 สำเร็จลงอย่างง่ายดาย

2.2 อภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลหรือทั้งคณะ การอภิปรายโดยมีการลงมตินี้ การลงมติจะต้องทำในวันอื่นมิใช่วันที่การอภิปรายสิ้นสุดลง เพื่อให้สมาชิกสภาพิจารณาด้วยความรอบคอบก่อนที่จะลงมติเพราะเป็นเรื่องสำคัญ การเปิดอภิปรายเพื่อลงมตินี้แม้บางครั้งสมาชิกสภาทำไปแล้วไม่เป็นผลสำเร็จก็ส่งผลกระทบต่อรัฐบาลเช่นกัน เช่น กลุ่มฝ่ายค้านโดยการนำของนายควง อภัยวงศ์ เปิดอภิปราย เพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาลหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เมื่อวันที่ 19 - 27 พฤษภาคม 2490 แม้รัฐบาลจะชนะมติแต่รัฐบาลก็ลาออกในวันที่ 28 พฤษภาคม เพื่อปรับปรุงคณะรัฐมนตรี²¹

การยื่นญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปรัฐบาลหรือรัฐมนตรีเป็นรายบุคคล รัฐธรรมนูญที่กำหนดรูปสภาคู่ทุกฉบับยกเว้นรัฐธรรมนูญฯ 2517, รัฐธรรมนูญฯ 2521 และรัฐธรรมนูญฯ 2534 ภายหลังยกเลิกบทเฉพาะกาล ให้การอภิปรายรวมทั้งหมดการลงมติทำให้ที่ประชุมรัฐสภาเปิดโอกาสให้วุฒิสมาชิกร่วมอภิปรายและลงมติด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นหลักประกันสำหรับรัฐบาล เพราะเสียงส่วนใหญ่ของวุฒิสมาชิกมักเป็นของรัฐบาล เนื่องจากรัฐธรรมนูญมักกำหนดให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้เสนอรายชื่อวุฒิสมาชิกให้พระมหากษัตริย์ลงพระปรมาภิไธยแต่งตั้ง การกำหนดให้การอภิปรายในที่ประชุมรัฐสภา จึงเท่ากับเป็นการพยายามที่จะไม่ให้รัฐบาลถูกลงมติไม่ไว้วางใจนั่นเอง รัฐธรรมนูญที่กำหนดรูปสภาคู่มีรัฐธรรมนูญฯ 2517 และรัฐธรรมนูญฯ 2521 ภายหลังยกเลิกบทเฉพาะกาลเท่านั้นที่ให้การอภิปรายนี้ทำในที่ประชุมสภาผู้แทนเปิดโอกาสให้ตัวแทนประชาชนมีสิทธิเต็มที่ในการควบคุมรัฐบาล รัฐธรรมนูญฯ 2534 ภายหลังก็ยกเลิกบทเฉพาะกาลเช่นกัน

3. การตั้งกระทู้ สมาชิกสภาทั้งสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภามีสิทธิตั้งกระทู้ถามรัฐบาลหรือรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลเมื่อมีข้อสงสัยเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่หรือเรื่องที่อยู่ในหน้าที่ แต่รัฐบาลหรือรัฐมนตรีมีสิทธิที่จะไม่ตอบเมื่อเห็นว่าเรื่องที่ตั้งกระทู้นั้นยังไม่ควรเปิดเผยเพราะเกี่ยวกับความปลอดภัยหรือประโยชน์สำคัญของแผ่นดิน โดยการตอบกระทู้ให้ตอบในราชกิจจานุเบกษา เว้นแต่เป็นกระทู้ถามของผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร หรือเป็นกระทู้ที่ประ-

ฐานะสภาของผู้ที่ตั้งกระทู้สังกัดอยู่เห็นว่าเป็นกรณีเร่งด่วน หรือเป็นประโยชน์ต่อประชาชนเป็น ส่วนรวมหรือแก่การบริหารราชการแผ่นดิน ประธานสภาจะกำหนดให้ตอบในที่ประชุมแห่ง สภา นั้น ๆ ก็ได้ ประธานสภาเท่ากับเป็นผู้ควบคุมการถามการตอบกระทู้²²

๑. การยุบสภา

การอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลหรือทั้งคณะเป็น มาตรการสำคัญที่ฝ่ายสภาใช้ควบคุมรัฐบาล ในเวลาเดียวกันรัฐบาลก็มีเครื่องมือในอันที่จะควบคุม สภาเป็นการคุ้ยอำนาจนั้น วิธีการคุมสภาของรัฐบาลคือการยุบสภาเพื่อให้มีการเลือกตั้งทั่วไป ใหม่ การที่สภาจะตัดสินใจลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาลจึงต้องไตร่ตรองให้รอบคอบ “เพราะถ้าลง มติไม่ไว้วางใจไปแล้ว คณะรัฐมนตรีอาจเลือกใช้วิธียุบสภาเพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ก็ได้ แทน ที่จะใช้วิธีลาออก”²³ การยุบสภามีผลให้คณะรัฐมนตรีพ้นจากตำแหน่งไปด้วยแต่จะอยู่รักษา การจนกว่าจะมีการเลือกตั้งและจัดตั้งรัฐบาลใหม่

อย่างไรก็ตาม การที่ฝ่ายบริหารจะใช้สิทธิพิเศษดังกล่าวนี้ ก็จะต้องใคร่ครวญโดย รอบคอบ มิใช่จะใช้ได้โดยง่าย แนวทางที่ใช้เป็นเครื่องประกอบการพิจารณาว่า ในกรณีนี้ เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมือง รัฐบาลควรเลือกใช้วิธีลาออก หรือควรกราบบังคมทูลถวายคำแนะนำ ให้พระมหากษัตริย์ทรงยุบสภานั้น ประเทศต่าง ๆ ที่ปกครองโดยระบอบรัฐสภาซึ่งมีอำนาจ เชื่อมโยงกับฝ่ายบริหาร มักจะต้องพิจารณาว่าขณะนั้นประชาชนทั่วไปมีความนิยมในสภาผู้ แทนมากน้อยเพียงใด ถ้ารู้สึกว่ประชาชนไม่ตอ่ยอมรับคณะรัฐมนตรีที่กำลังบริหารงานอยู่ และมี ที่ทำสนับสนุนการกระทำของสมาชิกสภาผู้แทนในบางเรื่องหรือตลอดมา ในกรณีเช่นนี้ฝ่ายรัฐบาล ก็อาจเลือกลาออก เพื่อเปิดโอกาสให้ฝ่ายค้านจัดตั้งรัฐบาลใหม่ แต่ฝ่ายรัฐบาลมีความมั่นใจว่า ถ้า มีการเลือกตั้งใหม่ บุคคลของรัฐบาลซึ่งส่งออกไปสมัครรับเลือกตั้งตามเขตต่าง ๆ จะได้รับเลือก เข้ามามากกว่าฝ่ายค้าน หรือสมาชิกของพรรครัฐบาลซึ่งทำตนเป็นฝ่ายค้านจะไม่ได้รับเลือกกลับ เข้ามา ในกรณีเช่นนี้รัฐบาลก็จะเลือกทางขอให้มีการยุบสภา เพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่²⁴ อย่างไร ก็ตามในสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรีได้ใช้การยุบสภาเป็นเครื่องมือในการ แก้ปัญหาวิกฤตการณ์ทางการเมือง เช่น เมื่อมีการแตกแยกในพรรคร่วมรัฐบาล

สำหรับประเทศไทยได้เคยมีการยุบสภาผู้แทนราษฎรในลักษณะที่รัฐบาลใช้เป็น เครื่องมือคุ้ยอำนาจและแก้วิกฤตการณ์ทางการเมืองกับสภา ๑ ครั้งด้วยกันคือ

ครั้งแรกเมื่อวันที่ 11 กันยายน 2481 โดยรัฐบาลชุดพลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา เนื่องจากรัฐบาลแพ้มติสภาเกี่ยวกับความประสงค์ของสภาที่จะให้แสดงบัญชีรายละเอียดเกี่ยว กับการเสนอร่างพระราชบัญญัติงบประมาณในวาระแรกรัฐบาลขอลาออกแต่ไม่ได้รับอนุมัติ จากผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน จึงได้ทำการยุบสภาแทน

ครั้งที่สองเมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2488 ในสมัยรัฐบาลชุด ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช โดยเหตุผลว่าสภาที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ได้รับฉวยเวลาให้อยู่ในตำแหน่งมาสองครั้งเนื่องจากสภา
วาระสงคราม และรัฐบาลเห็นว่าการที่สภาตัดสินใจไม่ให้ความเห็นชอบในร่างพระราชบัญญัติ
อาชญากรรมสงครามเป็นการลงมติที่ตรงกันข้ามกับความรู้สึกของประชาชน จึงยุบสภา²⁵

การยุบสภาครั้งที่สามทำเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2519 โดยรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์
ปราโมช ด้วยสาเหตุว่า สภาประกอบขึ้นด้วยพรรคการเมืองหลายพรรคมากเกินไปและสมาชิก
สภาฯ ไม่ปฏิบัติหน้าที่โดยสุจริตใจ การยุบสภาครั้งนี้กระทำในระหว่างที่สมาชิกสภาฯ จำนวน
1/5 ยื่นญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาล

การยุบสภาครั้งที่ 4 เมื่อ 19 มีนาคม 2526 โดยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี
ด้วยสาเหตุจากการขอแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อเปลี่ยนระบบเลือกตั้งจากระบบรวมเขตรวม
เบอร์ให้เป็นไปตามเดิม และคงบทเฉพาะกาลไว้แต่ไม่สำเร็จเพราะได้เสียงไม่เกินครึ่งหนึ่งของ
สมาชิกรัฐสภา ทำให้นายกรัฐมนตรียุบสภาก่อนบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญจะหมดลง เพื่อ
ให้มีการเลือกตั้งตามระบบเดิม

ครั้งที่ 5 เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2529 โดยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี
โดยให้เหตุผลว่า เกิดการแตกแยกในพรรคร่วมรัฐบาลทำให้การลงมติเกี่ยวกับพระราชกำหนด
ของ ส.ส.ไม่เป็นไปตามเหตุผล ทำให้พระราชกำหนดไม่ได้รับอนุมัติจากสภาผู้แทนราษฎร

ครั้งที่ 6 เมื่อ 29 เมษายน 2531 โดยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เมื่อสภาผู้แทน
ราษฎรผ่านร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในวาระที่ 1 แต่มี
ส.ส.พรรคประชาธิปัตย์ซึ่งเป็นแกนหลักของรัฐบาลจำนวนหนึ่ง ยกมือคัดค้านเป็นเหตุให้
รัฐมนตรีจากพรรคประชาธิปัตย์ลาออก และขณะนั้นได้มีการยื่นญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไป
เพื่อลงมติไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีค้างอยู่ด้วย จึงยุบสภาเพื่อแก้ปัญหานั้น โดยให้เหตุผลว่า เกิด
การแตกแยกในพรรคร่วมรัฐบาล

ครั้งที่ 7 นายอานันท์ ปันยารชุน ยุบสภาเมื่อ 30 มิถุนายน 2535 โดยถือเป็น
นโยบายที่ต้องทำเพราะได้รับพระบรมราชโองการฯ แต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีเพื่อแก้วิกฤตการณ์
“พฤษภาทมิฬ” ยุบสภาเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกตั้งใหม่ เนื่องจากสภาผู้แทนราษฎรชุดที่
ถูกยุบมีการแบ่งฝ่ายจนทำให้เกิดวิกฤตการณ์

ครั้งที่ 8 เมื่อ 19 พฤษภาคม 2538 นายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรียุบสภา
ก่อนหน้าที่จะมีการลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาลทั้งคณะ โดยรัฐบาลไม่สามารถคุมเสียงข้างมากของ
สภาผู้แทนราษฎรได้ เนื่องจากพรรคพลังธรรมที่ร่วมรัฐบาลมีมติงดออกเสียง โดยให้เหตุผลว่า
รัฐบาลโดยการนำของพรรคประชาธิปัตย์ไม่สามารถชี้แจงกรณีทุจริต สปก. 4-01 ได้กระจ่าง
แต่รัฐบาลกลับให้เหตุผลว่าเพราะมีการแตกแยกในพรรคพลังธรรม

ครั้งที่ 9 เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2549 พ.ศ.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรียุบสภาผู้แทนราษฎร โดยให้เหตุผลว่า ได้เกิดการชุมนุมสาธารณะ ดึงข้อเรียกร้องในทางการเมืองมากขึ้น และได้ขยายตัวไปในทางกว้างขวางและอาจรุนแรงขึ้น แม้ว่ารัฐบาลได้พยายามดำเนินการตามวิถีทางรัฐธรรมนูญด้วยการขอเปิดอภิปรายทั่วไปโดยไม่มีทางลงมติในที่ประชุมรัฐสภาแล้วก็ตามยังไม่อาจแก้ไขปัญหาวิกฤตทางการเมืองในขณะนั้นได้ จึงหาทางออก คือ การคืนอำนาจตัดสินใจทางการเมืองกลับสู่ประชาชนด้วยการยุบสภาผู้แทนราษฎรและจัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วไปใหม่ ในวันที่ 2 เมษายน 2549 ซึ่งเหตุผลดังกล่าวได้ให้ไว้ในพระราชกฤษฎีกายุบสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2549

อย่างไรก็ตามในสมัยที่ใช้รัฐธรรมนูญ 2515 เป็นหลักในการปกครองประเทศอยู่นั้นได้มีการยุบสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2516 การยุบสภาครั้งนั้นไม่ถือว่าเป็นการยุบสภาในลักษณะแบบเดียวกับการยุบสภา 5 ครั้งข้างต้น เพราะสาเหตุในการยุบสภาไม่ใช่เป็นเพราะความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับสภา แต่เป็นเพราะสมาชิกสภาลาออกเป็นจำนวนมากจนไม่สามารถเรียกประชุมได้ และเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2516 มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกสมัชชาแห่งชาติจำนวน 2,347 คน เพื่อทำหน้าที่เลือกบุคคลที่เหมาะสมจากสมาชิกด้วยกันจำนวนหนึ่ง เพื่อทูลเกล้าฯ ให้มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติ

การยุบสภาต้องตราเป็นพระราชกฤษฎีกา โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการฯ หรือโดยพฤตินัยนายกรัฐมนตรีเป็นผู้ที่ยุบสภานั้นเอง การยุบสภาแต่ละครั้งจะต้องกำหนดวันเลือกตั้งใหม่ให้แน่นอนลงไป และต้องไม่เกิน 90 วัน นับแต่วันที่มิพระราชกฤษฎีกายุบสภานั้น

10. ความสงฆ์

การปกครองในระบบประชาธิปไตย รัฐสภานั้นเป็นสถาบันที่สำคัญมากเพราะเป็นองค์กรสูงสุดในการแสดงเจตจำนงของคนในชาติ การที่ประชาธิปไตยจะดำเนินไปด้วยดีหรือสร้างความศรัทธาให้กับประชาชนขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพและคุณภาพของรัฐสภาอยู่มิใช่น้อย

สาเหตุประการหนึ่งที่ระบอบประชาธิปไตยของไทยล้มลุกคลุกคลานนั้น อาจพิจารณาได้ว่าเป็นเพราะพฤติกรรมของสมาชิกสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนไม่น้อยมีบทบาทที่ก่อให้เกิดความรู้สึกเสื่อมศรัทธาแก่ประชาชนผู้เลือกตั้ง ทำให้ภาพพจน์ของสภาเสียไป เพราะมีพฤติกรรมไปในทางส่งเสริมผลประโยชน์ส่วนตัวหรือเฉพาะกลุ่มเป็นหลักใหญ่มากกว่าที่จะคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติให้สมกับที่อยู่ในฐานะเป็นผู้แทนปวงชน คำกล่าวที่ว่าผู้แทนกินจอบกินเสียม, ใช้อภิสิทธิ์ในวงราชการฝากพรรคพวกเข้าทำงานหรือเข้าโรงเรียน, ขาดเสียหรือยกมือเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวแล้วแต่ทำให้ภาพพจน์ของสภาไม่ดีเท่าที่ควร การปฏิวัติรัฐประหารแต่ละครั้งมักจะหยิบยกเอาสาเหตุที่สมาชิกสภาไม่ปฏิบัติหน้าที่โดยชอบคำนึงถึงแต่ผลประโยชน์ส่วนตัวจนเข้ามารวมเป็นสาเหตุหนึ่งที่ต้องยึดอำนาจเสมอ

อย่างไรก็ตามความหวังที่จะเห็นสถาบันรัฐสภาพัฒนาไปสู่รูปแบบที่ดีเพื่อเป็นหลักในการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นขึ้นอยู่กับประชาชนเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ หากประชาชนมีความตื่นตัวและมีสำนึกทางการเมือง สามารถใช้วิจารณ์ญาณทางการเมืองได้ถูกต้องเลือกผู้แทนราษฎรที่ดีเข้าสู่สภา บทบาทของสภาก็ย่อมจะเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องและก่อประโยชน์ให้กับประชาชนนำความสุขความเจริญมาสู่บ้านเมือง ยิ่งประชาชนสนใจในปัญหาบ้านเมืองมากขึ้นเท่าไร บทบาทและพฤติกรรมของสมาชิกสภาฯ ก็จะต้องพัฒนาดีขึ้นเรื่อยๆ สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยก็คือประชาชนจะต้องไม่เสื่อมศรัทธาในรัฐสภา ต้องช่วยกันสนับสนุนด้วยการให้ความสนใจและติดตามการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาฯ ซึ่งเท่ากับเป็นการควบคุมผู้ที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามาให้ประพฤติปฏิบัติตนสมกับผู้ที่เป็
น “ผู้แทนราษฎร”

เชิงอรรถ

- ¹โกสินทร์ วงศ์สุวรรณ, ความเป็นมาของการปกครองในระบอบรัฐสภา, และระบอบรัฐสภาในประเทศไทย (เจริญวิทยการพิมพ์, 2518), 78.
- ²จัญญ สุภาพ, สมพงษ์ เกษมสิน, และสุพิศรา สุภาพ, หน้าที่พลเมือง (ไทยวัฒนาพานิช, 2519), 172-3.
- ³กานินทร์ ทรัพย์วิเชียร, ระบอบประชาธิปไตย (กระทรวงกลาโหม, 2519), 11
- ⁴สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 25 ฉบับที่ 42 (15 เมษายน 2522), 18.
- ⁵มาตรา 25, รัฐธรรมนูญ 2489.
- ⁶มาตรา 108 รัฐธรรมนูญ 2534.
- ⁷มาตรา 21 (5) รัฐธรรมนูญ 2475, และ มาตรา 50 (5), รัฐธรรมนูญ 2495
- ⁸มาตรา 28, รัฐธรรมนูญ 2519
- ⁹ศักดิ์ ผาสุกนิรันดร์, การปกครองของไทย (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2514), 168-9.
- ¹⁰มาตรา 141(3), รัฐธรรมนูญ 2534.
- ¹¹มาตรา 153, รัฐธรรมนูญ 2534.
- ¹²กณิน บุญสุวรรณ, ศัพย์รัฐสภา (บพิธการพิมพ์, 2520), 300-2.
- ¹³มาตรา 116, รัฐธรรมนูญ 2534.
- ¹⁴มาตรา 169, รัฐธรรมนูญ 2517.
- ¹⁵มาตรา 170, รัฐธรรมนูญ 2517.
- ¹⁶มาตรา 133, 134, และ 135 รัฐธรรมนูญ 2534.
- ¹⁷มาตรา 125, รัฐธรรมนูญ 2534.
- ¹⁸มาตรา 152, รัฐธรรมนูญ 2534.
- ¹⁹สมพงษ์ เกษมสิน, ลัทธิการเมือง (ไทยวัฒนาพานิช, 2519), 399.
- ²⁰ประเสริฐ ปัทมสุคนธ์, รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (ข.ชุมนุมการช่าง, 2517), 883.
- ²¹เล่มเดียวกัน, 569.
- ²²สมพงษ์ เกษมสิน, ลัทธิการเมือง, 402 - 3.
- ²³ศักดิ์ ผาสุกนิรันดร์, การปกครองของไทย, 174.
- ²⁴เล่มเดียวกัน, 189.
- ²⁵ประเสริฐ ปัทมสุคนธ์, รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (2475 - 2517), 271-4, และ 488 - 9.

ภาคผนวกบทที่ 9 (1)

สภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาตามรัฐธรรมนูญฯ 2550

วิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ

รัฐสภา

ตามรัฐธรรมนูญฯ 2550 รัฐสภาประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา รัฐสภาจะประชุมร่วมกันหรือแยกกัน ย่อมเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ บุคคลจะเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภาในขณะเดียวกันมิได้ ประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นประธานรัฐสภา ประธานวุฒิสภาเป็นรองประธานรัฐสภา (มาตรา 88- 89)

1. สภาผู้แทนราษฎร

สภาผู้แทนราษฎร ประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 480 คน โดยเป็นสมาชิกซึ่งมาจากการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งจำนวน 400 คน และสมาชิกซึ่งมาจากการเลือกตั้งแบบสัดส่วนจำนวน 80 คน

การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้ใช้วิธีออกเสียงลงคะแนนโดยตรงและลับ โดยให้ใช้บัตรเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบละหนึ่งใบ

หลักเกณฑ์และวิธีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา

ในกรณีที่ตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรว่างลงไม่ว่าด้วยเหตุใด และยังมีได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรขึ้นแทนตำแหน่งที่ว่าง ให้สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเท่าที่มีอยู่

ภายใต้บังคับมาตรา 109 (2) ในกรณีที่มีเหตุใดๆ ทำให้ในระหว่างอายุของสภาผู้แทนราษฎรมีสมาชิกซึ่งได้รับเลือกตั้งจากการเลือกตั้งแบบสัดส่วนมีจำนวนไม่ถึง 80 คน ให้สมาชิกซึ่งมาจากการเลือกตั้งแบบสัดส่วนประกอบด้วยสมาชิกเท่าที่มีอยู่

ในกรณีที่มีเหตุการณใดๆ ทำให้การเลือกตั้งทั่วไปครั้งใดมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่ถึง 480 คน แต่มีจำนวนไม่น้อยกว่าร้อยละ 95 ของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด ให้ถือว่าสมาชิกจำนวนนั้นประกอบเป็นสภาผู้แทนราษฎร แต่ต้องดำเนินการให้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้ครบจำนวนตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ภายใน 180 วัน และให้อยู่ในตำแหน่งได้เพียงเท่าอายุของสภาผู้แทนราษฎรที่เหลืออยู่ (มาตรา 93)

1.1 การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง

การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง ให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งใดมีสิทธิออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้งผู้สมัครรับเลือกตั้งได้เท่าจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีได้ในเขตเลือกตั้งนั้น

การคำนวณจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่จะพึงมีได้ในแต่ละเขตเลือกตั้งและการกำหนดเขตเลือกตั้ง ให้ดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) ให้คำนวณเกณฑ์จำนวนราษฎรต่อสมาชิก 1 คน โดยคำนวณจากจำนวนราษฎรทั้งประเทศตามหลักฐานการทะเบียนราษฎรที่ประกาศในปีสุดท้ายก่อนปีที่มีการเลือกตั้งเฉลี่ยด้วยจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 400 คน

(2) จังหวัดใดมีราษฎรไม่ถึงเกณฑ์จำนวนราษฎรต่อสมาชิก 1 คน ตาม (1) ให้จังหวัดนั้นมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ 1 คน จังหวัดใดมีราษฎรเกินเกณฑ์จำนวนราษฎรต่อสมาชิก 1 คน ให้จังหวัดนั้นมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพิ่มขึ้นอีก 1 คน ทุกจำนวนราษฎรที่ถึงเกณฑ์จำนวนราษฎรต่อสมาชิก 1 คน

(3) เมื่อได้จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของแต่ละจังหวัดตาม (2) แล้ว ถ้าจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่คำนวณได้ยังไม่ครบ 400 คน ให้จังหวัดที่มีเศษเหลือจากการคำนวณตาม (2) มากที่สุด มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพิ่มขึ้นอีก 1 คน และให้เพิ่มจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามวิธีการดังกล่าวแก่จังหวัดที่มีเศษเหลือจากการคำนวณตาม (2) ในลำดับรองลงมาตามลำดับจนได้จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครบ 400 คน

(4) การกำหนดเขตเลือกตั้งให้ดำเนินการโดยจังหวัดใดที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ไม่เกิน 3 คน ให้ถือเขตจังหวัดเป็นเขตเลือกตั้ง แต่ถ้าจังหวัดใดมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้เกิน 3 คน ให้แบ่งเขตจังหวัดออกเป็นเขตเลือกตั้ง โดยจัดให้แต่ละเขตเลือกตั้งมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 3 คน

(5) ในกรณีที่แบ่งเขตเลือกตั้งในจังหวัดหนึ่งให้มีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครบ 3 คนทุกเขตไม่ได้ ให้แบ่งเขตเลือกตั้งออกเป็นเขตเลือกตั้งที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขตละ 3 คนเสียก่อน แต่เขตที่เหลือต้องไม่น้อยกว่าเขตละ 2 คน ถ้าจังหวัดใดมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ 4 คน ให้แบ่งเขตเลือกตั้งออกเป็น 2 เขต เขตหนึ่งให้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 2 คน

(6) จังหวัดใดมีการแบ่งเขตเลือกตั้งมากกว่า 1 เขต ต้องแบ่งพื้นที่ของเขตเลือกตั้งแต่ละเขตให้ติดต่อกัน และต้องให้มีจำนวนราษฎรในแต่ละเขตใกล้เคียงกัน

ให้ดำเนินการนับคะแนนที่หน่วยเลือกตั้ง และให้ส่งผลการนับคะแนนของหน่วยเลือกตั้งนั้นไปรวมที่เขตเลือกตั้งเพื่อนับคะแนนรวม แล้วให้ประกาศผลการนับคะแนนโดยเปิดเผย

ณ สถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งแต่เพียงแห่งเดียวในเขตเลือกตั้งนั้น ตามที่คณะกรรมการการเลือกตั้ง กำหนด เว้นแต่เป็นกรณีที่มีความจำเป็นเฉพาะท้องถิ่น คณะกรรมการการเลือกตั้งจะกำหนดให้ นับคะแนน รวมผลการนับคะแนน และประกาศผลการนับคะแนนเป็นอย่างอื่นก็ได้ ทั้งนี้ ตามที่ บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และการได้มาซึ่งวุฒิสภา(มาตรา 94)

1.2 การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบสัดส่วน

การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบสัดส่วน ให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน ราษฎรตามบัญชีรายชื่อที่พรรคการเมืองจัดทำขึ้น โดยให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งใดมี สิทธิออกเสียงลงคะแนนเลือกพรรคการเมืองที่จัดทำบัญชีรายชื่อผู้สมัครรับเลือกตั้งในเขตเลือก ตั้งนั้นได้หนึ่งเสียง

พรรคการเมืองหนึ่งจะส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งแบบสัดส่วนทุกเขตเลือกตั้งหรือจะส่ง เพียงบางเขตเลือกตั้งก็ได้

บัญชีรายชื่อผู้สมัครรับเลือกตั้งแบบสัดส่วนของพรรคการเมืองใดที่ได้ยื่นไว้แล้ว ถ้าปรากฏว่าก่อนหรือในวันเลือกตั้งมีเหตุไม่ว่าด้วยประการใดที่มีผลทำให้บัญชีรายชื่อของ พรรคการเมืองนั้นมีจำนวนผู้สมัครรับเลือกตั้งแบบสัดส่วนไม่ครบตามจำนวนที่พรรคการเมือง นั้นได้ยื่นไว้ ให้ถือว่าบัญชีรายชื่อของพรรคการเมืองนั้นมีจำนวนผู้สมัครรับเลือกตั้งแบบสัดส่วน เท่าที่มีอยู่ และในกรณีนี้ให้ถือว่าสภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเท่าที่มีอยู่ (มาตรา 95)

เขตเลือกตั้งแบบสัดส่วน

การกำหนดเขตเลือกตั้งสำหรับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบสัดส่วน ให้ ดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) ให้จัดแบ่งพื้นที่ประเทศออกเป็น 8 กลุ่มจังหวัด และให้แต่ละกลุ่มจังหวัดเป็นเขต เลือกตั้ง โดยแต่ละเขตเลือกตั้งให้มีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ 10 คน

(2) การจัดกลุ่มจังหวัด ให้จัดจังหวัดที่มีพื้นที่ติดต่อกันอยู่ในกลุ่มจังหวัดเดียวกัน และ ในกลุ่มจังหวัดทุกกลุ่มต้องมีจำนวนราษฎรตามหลักฐานการทะเบียนราษฎรที่ประกาศในปี สิ้นสุดท้ายก่อนปีที่มีการเลือกตั้งรวมกันแล้วใกล้เคียงกัน ทั้งนี้ โดยให้จังหวัดทั้งจังหวัดอยู่ในเขต เลือกตั้งเดียว (มาตรา 96)

การทำบัญชีรายชื่อ

การจัดทำบัญชีรายชื่อผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรคการเมืองสำหรับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบสัดส่วน ให้ดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) บัญชีรายชื่อผู้สมัครรับเลือกตั้งในแต่ละเขตเลือกตั้งต้องมีรายชื่อผู้สมัครรับเลือกตั้งครบตามจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบสัดส่วนที่จะมีได้ในแต่ละเขตเลือกตั้ง และต้องเรียงตามลำดับหมายเลข แล้วให้ยื่นต่อคณะกรรมการการเลือกตั้งก่อนวันเปิดสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง

(2) รายชื่อของบุคคลตาม (1) ต้องไม่ซ้ำกับรายชื่อของผู้สมัครรับเลือกตั้ง ทั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งและแบบสัดส่วนไม่ว่าของพรรคการเมืองใด และต้องคำนึงถึงโอกาส สัดส่วนที่เหมาะสม และความเท่าเทียมกันระหว่างหญิงและชาย (มาตรา 97)

การคำนวณสัดส่วนผู้ที่ได้รับเลือกตั้ง

การคำนวณสัดส่วนที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งตามบัญชีรายชื่อของแต่ละพรรคการเมืองจะได้รับเลือกในแต่ละเขตเลือกตั้งให้นำคะแนนที่แต่ละพรรคการเมืองได้รับในเขตเลือกตั้งนั้นมารวมกัน แล้วคำนวณเพื่อแบ่งจำนวนผู้ที่ได้รับเลือกของแต่ละพรรคการเมือง เป็นสัดส่วนที่สัมพันธ์กันโดยตรงกับจำนวนคะแนนรวมข้างต้น คะแนนที่แต่ละพรรคการเมืองได้รับ และจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบสัดส่วนที่จะพึงมีได้ในเขตเลือกตั้งนั้น โดยให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งซึ่งมีรายชื่อในบัญชีรายชื่อของแต่ละพรรคการเมืองได้รับเลือกตามเกณฑ์คะแนนที่คำนวณได้ เรียงตามลำดับหมายเลขในบัญชีรายชื่อของพรรคการเมืองนั้น ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา

ให้นำบทบัญญัติมาตรา 94 วรรคสาม มาใช้บังคับกับการนับคะแนนการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบสัดส่วนด้วยโดยอนุโลม ทั้งนี้คณะกรรมการการเลือกตั้งอาจกำหนดให้มีการรวมผลการนับคะแนนเบื้องต้นที่จังหวัดก่อนก็ได้ (มาตรา 98)

1.3 คุณสมบัติผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

บุคคลผู้มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ เป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

(1) มีสัญชาติไทย แต่บุคคลผู้มีสัญชาติไทยโดยการแปลงสัญชาติ ต้องได้สัญชาติไทยมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี

(2) มีอายุไม่ต่ำกว่า 18 ปีบริบูรณ์ในวันที่ 1 มกราคมของปีที่มีการเลือกตั้ง และ

(3) มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในเขตเลือกตั้งมาแล้วเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 90 วันนับถึงวันเลือกตั้ง

ผู้มีสิทธิเลือกตั้งซึ่งอยู่นอกเขตเลือกตั้งที่ตนมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน หรือมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในเขตเลือกตั้งเป็นเวลาน้อยกว่า 90 วันนับถึงวันเลือกตั้ง หรือมีถิ่นที่อยู่ นอกราชอาณาจักร ย่อมมีสิทธิออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้ง ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา (มาตรา 99)

นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญฯ 2550 ได้บัญญัติถึงบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิเลือกตั้งในวันเลือกตั้ง ดังต่อไปนี้

- (1) เป็นภิกษุ สามเณร นักพรต หรือนักบวช
- (2) อยู่ในระหว่างถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง
- (3) ต้องคุมขังอยู่โดยหมายของศาลหรือโดยคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมาย
- (4) วิกลจริต หรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ (มาตรา 100)

1.4 คุณสมบัติของผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง

บุคคลผู้มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ เป็นผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

- (1) มีสัญชาติไทยโดยการเกิด
- (2) มีอายุไม่ต่ำกว่า 25 ปีบริบูรณ์ในวันเลือกตั้ง
- (3) เป็นสมาชิกพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งแต่เพียงพรรคเดียวเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่า 90 วันนับถึงวันเลือกตั้ง เว้นแต่ในกรณีที่มีการเลือกตั้งทั่วไปเพราะเหตุยุบสภา ต้องเป็นสมาชิกพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งแต่เพียงพรรคเดียวเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่า 30 วันนับถึงวันเลือกตั้ง

(4) ผู้สมัครรับเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง ต้องมีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้ด้วย

(ก) มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในจังหวัดที่สมัครรับเลือกตั้งมาแล้ว เป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่า 5 ปีนับถึงวันสมัครรับเลือกตั้ง

(ข) เป็นบุคคลซึ่งเกิดในจังหวัดที่สมัครรับเลือกตั้ง

(ค) เคยศึกษาในสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในจังหวัดที่สมัครรับเลือกตั้ง เป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่า 5 ปีการศึกษา

(ง) เคยรับราชการหรือเคยมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในจังหวัดที่สมัครรับเลือกตั้ง เป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่า 5 ปี

(5) ผู้สมัครรับเลือกตั้งแบบสัดส่วนต้องมีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งตาม (4) ด้วย แต่ลักษณะดังกล่าวในกรณีใดที่กำหนดถึงจังหวัด ให้หมายถึงกลุ่มจังหวัด

(6) คุณสมบัติอื่นตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา (มาตรา 101)

ลักษณะบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ได้แก่ บุคคลผู้มีลักษณะดังต่อไปนี้

- (1) ดิตยาเสพติดให้โทษ
- (2) เป็นบุคคลล้มละลายหรือเคยเป็นบุคคลล้มละลายทุจริต
- (3) เป็นบุคคลผู้มีลักษณะต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามมาตรา 100 (1) (2) หรือ (4)

(4) ต้องคำพิพากษาให้จำคุกและถูกคุมขังอยู่โดยหมายของศาล
(5) เคยต้องคำพิพากษาให้จำคุกโดยได้พ้นโทษมายังไม่ถึง 5 ปีในวันเลือกตั้ง เว้นแต่ในความผิดอันได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

(6) เคยถูกไล่ออก ปลดออก หรือให้ออกจากราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ เพราะทุจริตต่อหน้าที่ หรือถือว่ากระทำการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ

(7) เคยต้องคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน เพราะร่ำรวยผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ

(8) เป็นข้าราชการซึ่งมีตำแหน่งหรือเงินเดือนประจำนอกจากข้าราชการการเมือง

(9) เป็นสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น

(10) เป็นสมาชิกวุฒิสภาหรือเคยเป็นสมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกภาพสิ้นสุดลงแล้วยังไม่เกิน 2 ปี

(11) เป็นพนักงานหรือลูกจ้างของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ หรือเป็นเจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ

(12) เป็นตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ กรรมการการเลือกตั้ง ผู้ตรวจการแผ่นดิน กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ กรรมการตรวจเงินแผ่นดิน หรือกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

(13) อยู่ในระหว่างต้องห้ามมิให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตามมาตรา 263

(14) เคยถูกวุฒิสภามีมติตามมาตรา 274 ให้ถอดถอนออกจากตำแหน่ง (มาตรา 102)

1.5 การส่งสมาชิกเข้าเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้ง

พรรคการเมืองที่ส่งสมาชิกเข้าเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งในการเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งใด ต้องส่งสมาชิกเข้าสมัครรับเลือกตั้งให้ครบจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่จะพึงมีได้ในเขตเลือกตั้งนั้น และจะส่งเกินจำนวนดังกล่าวมิได้

เมื่อพรรคการเมืองใดส่งสมาชิกเข้าสมัครรับเลือกตั้งครบจำนวนตามวรรคหนึ่งแล้ว แม้ภายหลังจะมีจำนวนลดลงจนไม่ครบจำนวนไม่ว่าด้วยเหตุใด ให้ถือว่าพรรคการเมืองนั้นส่งสมาชิกเข้าสมัครรับเลือกตั้งครบจำนวนแล้ว

เมื่อพรรคการเมืองใดส่งสมาชิกเข้าสมัครรับเลือกตั้งแล้ว พรรคการเมืองนั้นหรือผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรคการเมืองนั้นจะถอนการสมัครรับเลือกตั้ง หรือเปลี่ยนแปลงผู้สมัครรับเลือกตั้งมิได้ (มาตรา 103)

1.6 วาระการดำรงตำแหน่งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีวาระในการดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี นับแต่วันเลือกตั้ง (มาตรา 105)

เมื่ออายุของสภาผู้แทนราษฎรสิ้นสุดลง ต้องกำหนดวันเลือกตั้งทั่วไปภายใน 45 วัน นับแต่วันที่อายุของสภาผู้แทนสิ้นสุดลง (มาตรา 107) และกรณีที่สภาผู้แทนราษฎรถูกยุบต้องกำหนดวันเลือกตั้งทั่วไปภายในระยะเวลาไม่น้อยกว่า 45 วันแต่ไม่เกิน 60 วันนับตั้งแต่วันยุบสภาผู้แทนราษฎร (มาตรา 108)

สำหรับกรณีตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรว่างลงเพราะเหตุอื่นใดนอกจากถึงคราวออกตามอายุของสภาผู้แทนราษฎรหรือเมื่อมีการยุบสภาผู้แทนราษฎรให้ดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) ในกรณีที่เป็นการว่างตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง ให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรขึ้นแทนตำแหน่งที่ว่างภายใน 45 วัน นับแต่วันที่ตำแหน่งนั้นว่าง เว้นแต่อายุของสภาผู้แทนราษฎรจะเหลือไม่ถึง 180 วัน

(2) ในกรณีที่เป็นการว่างตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งแบบสัดส่วน ให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรประกาศให้ผู้มีชื่ออยู่ในลำดับถัดไปในบัญชีรายชื่อของพรรคการเมืองนั้นในเขตเลือกตั้งนั้น เลื่อนขึ้นมาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแทนตำแหน่งที่ว่าง โดยต้องประกาศในราชกิจจานุเบกษาภายใน 7 วันนับแต่วันที่ตำแหน่งนั้นว่างลง เว้นแต่ไม่มีรายชื่อเหลืออยู่ในบัญชีที่จะเลื่อนขึ้นมาแทนตำแหน่งที่ว่าง ให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบสัดส่วนประกอบด้วยสมาชิกเท่าที่มีอยู่

สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้เข้ามาแทนตาม (1) ให้เริ่มนับแต่วันเลือกตั้งแทนตำแหน่งที่ว่าง ส่วนสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้เข้ามาแทนตาม (2) ให้เริ่มนับแต่วันถัดจากวันประกาศชื่อในราชกิจจานุเบกษา และให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้เข้ามาแทนตำแหน่งที่ว่างนั้น อยู่ในตำแหน่งได้เพียงเท่าอายุของสภาผู้แทนราษฎรที่เหลืออยู่ (มาตรา 109)

1.7 การพ้นจากสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสิ้นสุดลง เมื่อ

(1) ถึงคราวออกตามอายุของสภาผู้แทนราษฎร หรือมีการยุบสภาผู้แทนราษฎร

(2) ตาย

(3) ลาออก

(4) ขาดคุณสมบัติตามมาตรา 101

(5) มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 102

(6) กระทำการอันต้องห้ามตามมาตรา 265 หรือมาตรา 266

(7) ลาออกจากพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิก หรือพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิก มีมติด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่า 3 ใน 4 ของที่ประชุมร่วมของคณะกรรมการบริหารของพรรคการเมืองและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่สังกัดพรรคการเมืองนั้น ให้พ้นจากการเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิก ในกรณีเช่นนี้ให้ถือว่าสิ้นสุดสมาชิกภาพนับแต่วันที่ลาออกหรือพรรคการเมืองมีมติ เว้นแต่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้นได้อุทธรณ์ต่อศาลรัฐธรรมนูญภายใน 30 วันนับแต่วันที่พรรคการเมืองมีมติคัดค้านว่ามติดังกล่าวมีลักษณะตามมาตรา 65 วรรคสาม ถ้าศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่ามติดังกล่าวมิได้มีลักษณะตามมาตรา 65 วรรคสาม ให้ถือว่าสมาชิกภาพสิ้นสุดลงนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัย แต่ถ้าศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่ามติดังกล่าวมีลักษณะตามมาตรา 65 วรรคสาม สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้นอาจเข้าเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองอื่นได้ภายใน 30 วันนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัย

(8) ขาดจากการเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้นเป็นสมาชิก และไม่อาจเข้าเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองอื่นได้ภายใน 60 วันนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่ง ในกรณีเช่นนี้ให้ถือว่าสิ้นสุดสมาชิกภาพนับแต่วันถัดจากวันที่ครบกำหนด 60 วันนั้น

(9) วุฒิสภามีมติตามมาตรา 274 ให้ถอดถอนออกจากตำแหน่ง หรือศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยให้พ้นจากสมาชิกภาพตามมาตรา 91 หรือศาลฎีกามีคำสั่งตามมาตรา 239 วรรคสอง ในกรณีเช่นนี้ให้ถือว่าสิ้นสุดสมาชิกภาพนับแต่วันที่วุฒิสภามีมติหรือศาลมีคำวินิจฉัย หรือมีคำสั่งแล้วแต่กรณี

(10) ขาดประชุมเกินจำนวน 1 ใน 4 ของจำนวนวันประชุมในสมัยประชุมที่มีกำหนดเวลาไม่น้อยกว่า 120 วันโดยไม่ได้รับอนุญาตจากประธานสภาผู้แทนราษฎร

(11) ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก แม้จะมีการรอกการลงโทษ เว้นแต่เป็นการรอกการลงโทษในความผิดอันได้กระทำโดยประมาท ความผิดลหุโทษ หรือความผิดฐานหมิ่นประมาท (มาตรา 106)

1.8 การควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน

สภาผู้แทนราษฎรมีหน้าที่สำคัญ คือ การตรากฎหมายและควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน โดยการตั้งกระทู้ถามรัฐมนตรีในเรื่องเกี่ยวกับงานในหน้าที่ตลอดจนการเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจ

1.8.1 การตั้งกระทู้ถาม

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีสสิทธิตั้งกระทู้ถามรัฐมนตรีในเรื่องใดเกี่ยวกับงานในหน้าที่ได้ แต่รัฐมนตรีย่อมมีสิทธิจะไม่ตอบเมื่อคณะรัฐมนตรีเห็นว่าเรื่องนั้นยังไม่ควรเปิดเผย เพราะเกี่ยวกับความปลอดภัยหรือประโยชน์สำคัญของแผ่นดิน (มาตรา 156)

การบริหารราชการแผ่นดินเรื่องใดที่เป็นปัญหาสำคัญที่อยู่ในความสนใจของประชาชน เป็นเรื่องที่กระทบถึงประโยชน์ของประเทศชาติหรือประชาชน หรือที่เป็นเรื่องเร่งด่วน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอาจแจ้งเป็นลายลักษณ์อักษรต่อประธานสภาผู้แทนราษฎรก่อนเริ่มประชุมในวันนั้นว่าจะถามนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีผู้รับผิดชอบในการบริหารราชการแผ่นดินเรื่องนั้นโดยไม่ต้องระบุคำถาม และให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรบรรจุเรื่องดังกล่าวไว้ในวาระการประชุมวันนั้น

การถามและการตอบกระทู้ถามวรรคหนึ่งให้กระทำได้สัปดาห์ละหนึ่งครั้ง และให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้นตั้งกระทู้ถามด้วยวาจาเรื่องการบริหารราชการแผ่นดินนั้นได้เรื่องละไม่เกินสามครั้ง ทั้งนี้ ตามข้อบังคับการประชุมสภาผู้แทนราษฎร (มาตรา 157)

1.8.2 การเสนอญัตติไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรี

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่น้อยกว่า 1 ใน 5 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของสภาผู้แทนราษฎร มีสิทธิเข้าชื่อเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรี ญัตติดังกล่าวต้องเสนอชื่อผู้สมควรดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนต่อไปด้วย และเมื่อได้มีการเสนอญัตติแล้ว จะมีการยุบสภาผู้แทนราษฎรมิได้ เว้นแต่จะมีการถอนญัตติหรือการลงมตินั้นไม่ได้คะแนนเสียงมากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของสภาผู้แทนราษฎร

การเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปตามวรรคหนึ่ง ถ้าเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของนายกรัฐมนตรีที่มีพฤติการณ์ร้ายชัดปกติ ส่อไปในทางทุจริตต่อหน้าที่ราชการ หรือจงใจฝ่าฝืนบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย จะเสนอโดยไม่มีการยื่นคำร้องขอตามมาตรา 271 ก่อนมิได้ และเมื่อได้มีการยื่นคำร้องขอตามมาตรา 271 แล้ว ให้ดำเนินการต่อไปได้โดยไม่ต้องรอผลการดำเนินการตามมาตรา 272

เมื่อการอภิปรายทั่วไปสิ้นสุดลงโดยมิใช่ด้วยมติให้ผ่านระเบียบวาระเปิดอภิปรายนั้น ไปให้สภาผู้แทนราษฎรลงมติไว้ว่างใจหรือไม่ไว้ว่างใจ การลงมติในกรณีเช่นว่านี้มีให้กระทำในวันเดียวกับวันที่การอภิปรายสิ้นสุด มติไม่ไว้ว่างใจต้องมีคะแนนเสียงมากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของสภาผู้แทนราษฎร

ในกรณีที่มติไม่ไว้ว่างใจมีคะแนนเสียงไม่มากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งเข้าชื่อเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายนั้น เป็นอันหมดสิทธิที่จะเข้าชื่อเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้ว่างใจ นายกรัฐมนตรีอีกตลอดสมัยประชุมนั้น

ในกรณีที่มติไม่ไว้ว่างใจมีคะแนนเสียงมากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของสภาผู้แทนราษฎร ให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรนำชื่อผู้ที่ได้รับการเสนอชื่อตามวรรคหนึ่งกราบบังคมทูลเพื่อทรงแต่งตั้งต่อไป และมีให้นำมาตรา 172 มาใช้บังคับ (มาตรา 158)

1.8.3 การเสนอญัตติไม่ไว้ว่างใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคล

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนไม่น้อยกว่า 1 ใน 6 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของสภาผู้แทนราษฎร มีสิทธิเข้าชื่อเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้ว่างใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคล และให้นำบทบัญญัติมาตรา 158 วรรคสอง วรรคสามและวรรคสี่ มาใช้บังคับโดยอนุโลม กล่าวคือ ใช้วิธีการเช่นเดียวกับญัตติไม่ไว้ว่างใจนายกรัฐมนตรี

รัฐมนตรีคนใดพ้นจากตำแหน่งเดิมแต่ยังคงเป็นรัฐมนตรีในตำแหน่งอื่นภายหลังจากวันที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเข้าชื่อตามวรรคหนึ่ง ให้รัฐมนตรีคนนั้นยังคงต้องถูกอภิปรายเพื่อลงมติไม่ไว้ว่างใจตามวรรคหนึ่งต่อไป

ให้นำความในวรรคสองมาใช้บังคับกับรัฐมนตรีผู้ซึ่งพ้นจากตำแหน่งเดิมไม่เกิน 90 วันก่อนวันที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเข้าชื่อตามวรรคหนึ่ง แต่ยังคงเป็นรัฐมนตรีในตำแหน่งอื่นด้วยโดยอนุโลม (มาตรา 159)

นอกจากเสนอญัตติไม่ไว้ว่างใจนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลดังกล่าวใน 1.8.1 และ 1.8.2 แล้ว รัฐธรรมนูญฯ 2550 ยังกำหนดสำหรับกรณีที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายค้านมีจำนวนไม่ถึงเกณฑ์ 1 ใน 5 หรือ 1 ใน 6 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของสภาผู้แทนราษฎรโดยกำหนดให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนมากกว่ากึ่งหนึ่งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีได้อยู่ในพรรคการเมืองที่สมาชิกสังกัดพรรคนั้น ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี (ฝ่ายค้าน) มีสิทธิเข้าชื่อเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้ว่างใจนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลได้ เมื่อคณะรัฐมนตรีได้บริหารราชการแผ่นดินมาเกินกว่า 2 ปีแล้ว (มาตรา 160)

2. วุฒิสภา

วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกจำนวนรวม 150 คน ซึ่งมาจากการเลือกตั้งในแต่ละจังหวัด จังหวัดละหนึ่งคน และมาจากการสรรหาเท่ากับจำนวนรวมข้างต้น หักด้วยจำนวนสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการเลือกตั้ง

ในกรณีที่มีการเพิ่มหรือลดจังหวัดในระหว่างวาระของสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการเลือกตั้ง ให้วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกเท่าที่มีอยู่

ในกรณีที่ตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาว่างลงไม่ว่าด้วยเหตุใดๆ และยังมีได้มีการเลือกตั้งหรือสรรหาขึ้นแทนตำแหน่งที่ว่าง แล้วแต่กรณี ให้วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกวุฒิสภาเท่าที่มีอยู่

ในกรณีที่มีเหตุการณ์ใดๆ ทำให้สมาชิกวุฒิสภาไม่ครบจำนวนตามวรรคหนึ่ง แต่มีจำนวนไม่น้อยกว่าร้อยละ 95 ของจำนวนสมาชิกวุฒิสภาทั้งหมด ให้ถือว่าวุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกจำนวนดังกล่าว แต่ต้องมีการเลือกตั้งหรือการสรรหาให้ได้สมาชิกวุฒิสภาครบจำนวนตามวรรคหนึ่งภายใน 180 วันนับแต่วันที่มิเหตุการณ์ดังกล่าว และให้สมาชิกวุฒิสภาที่เข้ามานั้นอยู่ในตำแหน่งเพียงเท่าอายุของวุฒิสภาที่เหลืออยู่ (มาตรา 111)

2.1 สมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการเลือกตั้ง

การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาในแต่ละจังหวัด ให้ใช้เขตจังหวัดเป็นเขตเลือกตั้งและให้มีสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดละ 1 คน โดยให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้งผู้สมัครรับเลือกตั้งได้หนึ่งเสียงและให้ใช้วิธีออกเสียงลงคะแนนโดยตรงและลับ

เพื่อประโยชน์ในการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา ให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งสามารถหาเสียงเลือกตั้งได้ก็แต่เฉพาะที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานในหน้าที่ของวุฒิสภา

หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการเลือกตั้งและการหาเสียงเลือกตั้งของสมาชิกวุฒิสภาให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา (มาตรา 112) ปัจจุบันสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการเลือกตั้งมีจำนวน 76 คน

2.2 สมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการสรรหา

ให้มีคณะกรรมการสรรหาสมาชิกวุฒิสภาคณะหนึ่ง ประกอบด้วยประธานศาลรัฐธรรมนูญ ประธานกรรมการการเลือกตั้ง ประธานผู้ตรวจการแผ่นดิน ประธานกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ประธานกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน ผู้พิพากษาในศาลฎีกา ซึ่งดำรงตำแหน่งไม่ต่ำกว่าผู้พิพากษาศาลฎีกาที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกามอบหมายจำนวน 1 คน และตุลาการในศาลปกครองสูงสุดที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดมอบหมายจำนวน 1 คน เป็นกรรมการทำหน้าที่สรรหาบุคคลตามมาตรา 114 ให้แล้วเสร็จภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ได้รับบัญชีรายชื่อจากคณะกรรมการการเลือกตั้ง แล้วแจ้งผลการสรรหาให้คณะกรรมการการเลือกตั้งประกาศผลผู้ได้รับการสรรหาเป็นสมาชิกวุฒิสภา

ให้กรรมการตามวรรคหนึ่ง เลือกกันเองให้กรรมการผู้หนึ่งเป็นประธานกรรมการ
ในกรณีที่ไม่มีกรรมการในตำแหน่งใด หรือมีแต่ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ถ้ากรรมการ
ที่เหลืออยู่นั้นมีจำนวนไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่ง ให้คณะกรรมการสรรหาสมาชิกวุฒิสภาประกอบด้วย
กรรมการที่เหลืออยู่ (มาตรา 113)

ให้คณะกรรมการสรรหาสมาชิกวุฒิสภาดำเนินการสรรหาบุคคลที่มีความเหมาะสม
จากผู้ได้รับการเสนอชื่อจากองค์กรต่างๆ ในภาควิชาการ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาชีพ
และภาคอื่นที่เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติกรตามอำนาจหน้าที่ของวุฒิสภาเป็นสมาชิกวุฒิสภา
เท่าจำนวนที่จะพึงมีตามที่กำหนดในมาตรา 111 วรรคหนึ่ง

ในการสรรหาบุคคลตามวรรคหนึ่งให้คำนึงถึงความรู้ ความเชี่ยวชาญ หรือ
ประสบการณ์ที่จะเป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงานของวุฒิสภาเป็นสำคัญและให้คำนึงถึง
องค์ประกอบจากบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่างๆ ที่แตกต่างกัน โอกาสและความ
เท่าเทียมกันทางเพศ สัดส่วนของบุคคลในแต่ละภาคตามวรรคหนึ่งที่ใกล้เคียงกัน รวมทั้งการ
ให้โอกาสกับผู้ด้อยโอกาสทางสังคมด้วย

หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการสรรหาสมาชิกวุฒิสภา ให้เป็นไปตามพระราช
บัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่ง
สมาชิกวุฒิสภา (มาตรา 114)

ปัจจุบันสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการสรรหามีจำนวน 74 คน

2.3 คุณสมบัติของสมาชิกวุฒิสภา

บุคคลผู้มีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามดังต่อไปนี้ เป็นผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง
หรือได้รับการเสนอชื่อเพื่อเข้ารับการสรรหาเป็นสมาชิกวุฒิสภา

- (1) มีสัญชาติไทยโดยการเกิด
- (2) มีอายุไม่ต่ำกว่า 40 ปีบริบูรณ์ในวันสมัครรับเลือกตั้งหรือวันที่ได้รับการเสนอชื่อ
- (3) สำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีหรือเทียบเท่า
- (4) ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการเลือกตั้งต้องมีลักษณะอย่างใด

อย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้ด้วย

(ก) มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในจังหวัดที่สมัครรับเลือกตั้งมาแล้วเป็นเวลาติดต่อกันไม่
น้อยกว่า 5 ปีนับถึงวันสมัครรับเลือกตั้ง

(ข) เป็นบุคคลซึ่งเกิดในจังหวัดที่สมัครรับเลือกตั้ง

(ค) เคยศึกษาในสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในจังหวัดที่สมัครรับเลือกตั้งเป็นเวลาติดต่อกัน
ไม่น้อยกว่า 5 ปีการศึกษา

(ง) เคยรับราชการหรือเคยมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในจังหวัดที่สมัครรับเลือกตั้งเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่า 5 ปี

(5) ไม่เป็นบุพการี คู่สมรส หรือบุตรของผู้ดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

(6) ไม่เป็นสมาชิกหรือผู้ดำรงตำแหน่งใดในพรรคการเมืองหรือเคยเป็นสมาชิกหรือเคยดำรงตำแหน่งและพ้นจากการเป็นสมาชิกหรือการดำรงตำแหน่งใดๆ ในพรรคการเมืองมาแล้วยังไม่เกิน 5 ปีนับถึงวันสมัครรับเลือกตั้งหรือวันที่ได้รับการเสนอชื่อ

(7) ไม่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือเคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและพ้นจากการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาแล้วไม่เกิน 5 ปีนับถึงวันสมัครรับเลือกตั้งหรือวันที่ได้รับการเสนอชื่อ

(8) เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งตามมาตรา 102 (1) (2) (3) (4) (5) (6) (7) (8) (9) (11) (12) (13) หรือ (14)

(9) ไม่เป็นรัฐมนตรีหรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองอื่นซึ่งมิใช่สมาชิกสภาท้องถิ่น หรือผู้บริหารท้องถิ่น หรือเคยเป็นแต่พ้นจากตำแหน่งดังกล่าวมาแล้วยังไม่เกิน 5 ปี (มาตรา 115)

นอกจากนี้ สมาชิกวุฒิสภาจะเป็นรัฐมนตรี ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองอื่น หรือผู้ดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญได้

บุคคลผู้เคยดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกภาพสิ้นสุดลงมาแล้วยังไม่เกิน 2 ปี จะเป็นรัฐมนตรี หรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมิได้ (มาตรา 116)

2.4 วาระการดำรงตำแหน่งของสมาชิกวุฒิสภา

สมาชิกภาพของสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการเลือกตั้งเริ่มตั้งแต่วันที่มีการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา และสมาชิกภาพของสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการสรรหาเริ่มตั้งแต่วันที่คณะกรรมการการเลือกตั้งประกาศผลการสรรหา

สมาชิกภาพของสมาชิกวุฒิสภามีกำหนดคราวละ 6 ปีนับแต่วันเลือกตั้งหรือวันที่คณะกรรมการการเลือกตั้งประกาศผลการสรรหา แล้วแต่กรณี โดยสมาชิกวุฒิสภาจะดำรงตำแหน่งติดต่อกันเกินหนึ่งวาระไม่ได้

ให้สมาชิกวุฒิสภาซึ่งสิ้นสุดสมาชิกภาพตามวาระ อยู่ในตำแหน่งเพื่อปฏิบัติหน้าที่ต่อไป จนกว่าจะมีสมาชิกวุฒิสภาขึ้นใหม่ (มาตรา 117)

เมื่อวาระของสมาชิกวุฒิสภาซึ่งมาจากการเลือกตั้งสิ้นสุดลงจะต้องให้มีการเลือกตั้งทั่วไปภายใน 30 วันนับแต่วันที่วาระสิ้นสุดลงและเมื่อวาระของสมาชิกซึ่งมาจากการสรรหาสิ้นสุดลงให้คณะกรรมการการเลือกตั้งประกาศกำหนดวันเริ่มการสรรหาและระยะเวลาการสรรหา

ซึ่งต้องทำการสรรหาให้แล้วเสร็จภายใน 60 วัน นับแต่วันที่วาระสิ้นสุดลง (มาตรา 118)

เมื่อตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาว่างลงนอกจากครบวาระ ให้ดำเนินการเลือกตั้งหรือสรรหาตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ได้กล่าวมาแล้วใน 2.1 และ 2.2 (มาตรา 112 มาตรา 113 มาตรา 114 และมาตรา 115) มาใช้บังคับให้สมาชิกวุฒิสภาผู้เข้ามาแทนตำแหน่งที่ว่างนั้น อยู่ในตำแหน่งได้เพียงเท่าวาระที่เหลืออยู่ของผู้ซึ่งตนแทน เว้นแต่วาระของสมาชิกวุฒิสภาที่ว่างลงจะเหลือไม่ถึง 180 วัน จะไม่ดำเนินการเลือกตั้งหรือสรรหาก็ได้ (มาตรา 120)

2.5 การพ้นจากสมาชิกภาพของสมาชิกวุฒิสภา

สมาชิกภาพของสมาชิกวุฒิสภาสิ้นสุดลง เมื่อ

- (1) ถึงคราวออกตามวาระ
- (2) ตาย
- (3) ลาออก
- (4) ขาดคุณสมบัติหรือมีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 115
- (5) กระทำการอันต้องห้ามตามมาตรา 116 มาตรา 265 หรือมาตรา 266
- (6) วุฒิสภามีมติตามมาตรา 274 ให้ถอดถอนออกจากตำแหน่ง หรือศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยให้พ้นจากสมาชิกภาพตามมาตรา 91 หรือศาลฎีกามีคำสั่งตามมาตรา 239 วรรคสอง หรือมาตรา 240 วรรคสาม ในกรณีเช่นนี้ ให้ถือว่าสิ้นสุดสมาชิกภาพนับแต่วันที่วุฒิสภามีมติหรือศาลมีคำวินิจฉัยหรือมีคำสั่ง แล้วแต่กรณี

(7) ขาดประชุมเกินจำนวน 1 ใน 4 ของจำนวนวันประชุมในสมัยประชุมที่มีกำหนดเวลาไม่น้อยกว่า 120 วัน โดยไม่ได้รับอนุญาตจากประธานวุฒิสภา

(8) ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก แม้จะมีการรอกการลงโทษ เว้นแต่เป็นการรอกการลงโทษในความผิดอันได้กระทำโดยประมาท ความผิดลหุโทษ หรือความผิดฐานหมิ่นประมาท (มาตรา 119)

2.6 อำนาจหน้าที่เฉพาะของวุฒิสภาตามรัฐธรรมนูญฯ 2550 บัญญัติไว้ดังนี้

(1) ในการที่วุฒิสภาจะพิจารณาให้บุคคลดำรงตำแหน่งใดตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ให้วุฒิสภาแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง ทำหน้าที่ตรวจสอบประวัติ ความประพฤติ และพฤติกรรมทางจริยธรรมของบุคคล ผู้ได้รับการเสนอชื่อให้ดำรงตำแหน่งนั้น รวมทั้งรวบรวมข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานอันจำเป็น แล้วรายงานต่อวุฒิสภาเพื่อประกอบการพิจารณาต่อไป

การดำเนินการของคณะกรรมการตามที่วรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในข้อบังคับการประชุมวุฒิสภา (มาตรา 121)

- (2) ถวายคำแนะนำพระมหากษัตริย์เพื่อทรงแต่งตั้งผู้ตรวจเงินแผ่นดิน (มาตรา 242)

(3) ถวายคำแนะนำพระมหากษัตริย์เพื่อทรงแต่งตั้งคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (มาตรา 246)

(4) มีมติให้กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติพ้นจากตำแหน่ง (มาตรา 248)

(5) ถวายคำแนะนำพระมหากษัตริย์เพื่อทรงแต่งตั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (มาตรา 256)

(6) เลือกกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งไม่เป็นข้าราชการตุลาการ จำนวน 2 คน เป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการตุลาการในศาลยุติธรรม (มาตรา 221)

(7) ให้ความเห็นชอบในการแต่งตั้งตุลาการในศาลปกครองให้ดำรงตำแหน่งประธานศาลปกครองสูงสุด รวมทั้งให้ความเห็นชอบในการแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิสภานิติศาสตร์และผู้ทรงคุณวุฒิในการบริหารราชการแผ่นดินให้เป็นตุลาการในศาลปกครองสูงสุด (มาตรา 224 - 225)

(8) มีอำนาจถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี สมาชิกผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา ประธานศาลฎีกา ประธานศาลรัฐธรรมนูญ ประธานศาลปกครองสูงสุด อัยการสูงสุด ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ กรรมการการเลือกตั้ง ผู้ตรวจการแผ่นดิน กรรมการตรวจเงินแผ่นดิน ผู้พิพากษาหรือตุลาการ พนักงานอัยการหรือผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูงตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ซึ่งมีพฤติการณ์ร้ายแรง ผิดปกติ ส่อไปในทางทุจริตต่อหน้าที่ ส่อว่ากระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ ส่อว่ากระทำผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรม ส่อว่าจงใจใช้อำนาจหน้าที่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายหรือฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามมาตรฐานทางจริยธรรมอย่างร้ายแรง ให้ออกจากตำแหน่งด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่า 3 ใน 5 ของจำนวนสมาชิกวุฒิสภาเท่าที่มีอยู่ โดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนไม่น้อยกว่า 1 ใน 4 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของสภาผู้แทนราษฎร หรือประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งจำนวนไม่น้อยกว่า 20,000 คนเข้าชื่อร้องขอต่อประธานวุฒิสภาเพื่อให้วุฒิสภามีมติถอดถอนออกจากตำแหน่ง คำร้องขอนั้นต้องระบุพฤติการณ์ที่กล่าวหาว่ากระทำผิดเป็นข้อๆ ให้ชัดเจน เมื่อประธานวุฒิสภาได้รับคำร้องขอแล้ว ให้ประธานวุฒิสภาส่งเรื่องให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติดำเนินการไต่สวนให้แล้วเสร็จโดยเร็ว แล้วรายงานว่าข้อกล่าวหาใดมีมูล ประธานวุฒิสภาต้องจัดให้มีการประชุมวุฒิสภาเพื่อพิจารณาและลงมติโดยวิธีลงคะแนนลับ ผู้ที่ถูกถอดถอนออกจากตำแหน่งให้ผู้นั้นพ้นจากตำแหน่ง หรือให้ออกจากราชการนับแต่วันที่วุฒิสภามีมติให้ถอดถอน และให้ตัดสิทธิผู้นั้นในการดำรงตำแหน่งใดในทางการเมืองหรือในการรับราชการเป็นเวลา 5 ปี (มาตรา 270 - 274)

นอกจากมีอำนาจหน้าที่ดังกล่าวแล้ว รัฐธรรมนูญ 2550 ได้บัญญัติให้สมาชิกวุฒิสภามีสิทธิตั้งกระทู้ถามรัฐมนตรีในเรื่องใดเกี่ยวกับงานในหน้าที่ได้ (มาตรา 156) และมีสิทธิเข้าชื่อขอเปิดอภิปรายทั่วไปโดยไม่มีการลงมติโดยสมาชิกวุฒิสภาไม่น้อยกว่า 1 ใน 3 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของวุฒิสภามีสิทธิเข้าชื่อขอเปิดอภิปรายทั่วไปในวุฒิสภาเพื่อให้คณะรัฐมนตรีแถลงข้อเท็จจริงหรือชี้แจงปัญหาสำคัญเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดินโดยไม่มีการลงมติได้ (มาตรา 161)

ภาคผนวกบทที่ 9 (2)

การประชุมร่วมกันของรัฐสภา

วิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ

รัฐธรรมนูญฯ 2550 กำหนดให้รัฐสภาประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา โดยปกติแต่ละสภาก็จะมีการประชุมแยกกันเพื่อทำหน้าที่ของสภานั้นๆ ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ เมื่อมีการประชุมร่วมกันที่เรียกว่าการประชุมรัฐสภานั้น รัฐธรรมนูญฯ กำหนดให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นประธานรัฐสภา ประธานวุฒิสภาเป็นรองประธานรัฐสภา

ในกรณีที่ไม่มีประธานสภาผู้แทนราษฎร หรือประธานสภาผู้แทนราษฎรไม่อยู่หรือไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ที่ประธานรัฐสภาได้ ให้ประธานวุฒิสภาทำหน้าที่ที่ประธานรัฐสภาแทน

ประธานรัฐสภามีอำนาจหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้และดำเนินกิจการของรัฐสภาในกรณีประชุมร่วมกันให้เป็นไปตามข้อบังคับ

ประธานรัฐสภาและผู้ทำหน้าที่แทนประธานรัฐสภาต้องวางตนเป็นกลางในการปฏิบัติหน้าที่

รองประธานรัฐสภามีอำนาจหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้และตามที่ประธานรัฐสภามอบหมาย (มาตรา 88)

ในกรณีต่อไปนี้ ให้รัฐสภาประชุมร่วมกัน

- (1) การให้ความเห็นชอบในการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามมาตรา 19
- (2) การปฏิญาณตนของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่อรัฐสภา ตามมาตรา 21
- (3) การรับทราบการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายระเบียบว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช 2467 ตามมาตรา 22
- (4) การรับทราบหรือให้ความเห็นชอบในการสืบราชสมบัติตามมาตรา 23
- (5) การมีมติให้รัฐสภาพิจารณาเรื่องอื่นในสมัยประชุมสามัญนิติบัญญัติได้ตามมาตรา 127
- (6) การให้ความเห็นชอบในการปิดสมัยประชุมตามมาตรา 127
- (7) การเปิดประชุมรัฐสภาตามมาตรา 128
- (8) การตราข้อบังคับการประชุมรัฐสภาตามมาตรา 137
- (9) การให้ความเห็นชอบให้พิจารณาร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญหรือร่างพระราชบัญญัติตามมาตรา 145

(10) การพิจาราร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญหรือร่างพระราชบัญญัติใหม่ ตามมาตรา 151

(11) การให้ความเห็นชอบให้พิจารณาร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญหรือร่างพระราชบัญญัติต่อไป ตามมาตรา 153 วรรคสอง

(12) การแถลงนโยบายตามมาตรา 176

(13) การเปิดอภิปรายทั่วไปตามมาตรา 179

(14) การให้ความเห็นชอบในการประกาศสงคราม ตามมาตรา 189

(15) การรับฟังคำชี้แจงและการให้ความเห็นชอบหนังสือสัญญา ตามมาตรา 190

(16) การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญตามมาตรา 291 (มาตรา 136)

ในการประชุมร่วมกันของรัฐสภาให้ใช้ข้อบังคับการประชุมรัฐสภา ในระหว่างที่ยังไม่มี ข้อบังคับการประชุมรัฐสภา ให้ใช้ข้อบังคับการประชุมสภาผู้แทนราษฎรโดยอนุโลมไปพลางก่อน

ในการประชุมร่วมกันของรัฐสภา ให้นำบทที่ใช้แก่สภาทั้งสองมาใช้บังคับโดยอนุโลม เว้นแต่ในเรื่องการตั้งคณะกรรมการ กรรมการซึ่งตั้งจากผู้ซึ่งเป็นสมาชิกของแต่ละสภาจะต้องมีจำนวนตามหรือใกล้เคียงกับอัตราส่วนของจำนวนสมาชิกของแต่ละสภา (มาตรา 137)